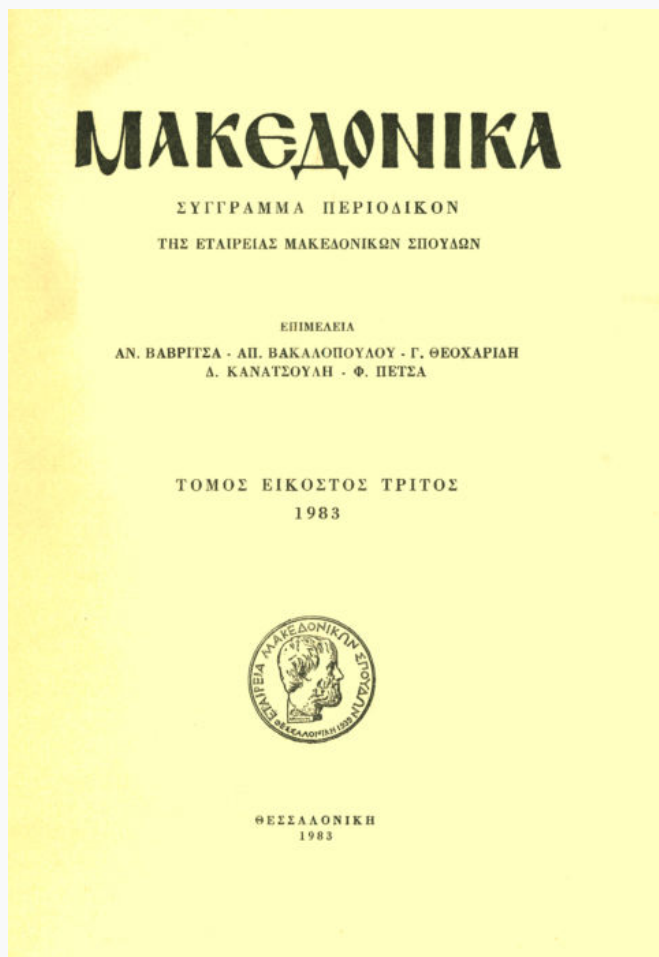


Μακεδονικά

Τόμ. 23, Αρ. 1 (1983)



Ο φιλικός Κωνσταντίνος Παν. Τάττης: (1787-1864)

Δημήτρης Γ. Σερεμέτης

doi: [10.12681/makedonika.331](https://doi.org/10.12681/makedonika.331)

Copyright © 2014, Δημήτρης Γ. Σερεμέτης



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σερεμέτης Δ. Γ. (1983). Ο φιλικός Κωνσταντίνος Παν. Τάττης: (1787-1864). *Μακεδονικά*, 23(1), 65–87.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.331>

Ο ΦΙΛΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΝ. ΤΑΤΤΗΣ
(1787-1864)

Τὸ διαχειριστικὸ βιβλίο

Ἡ τυχαία ἀνέυρεση ἀνάμεσα στὰ λίγα κατάλοιπα τῆς μητέρας μου Πόπης (Καλλιόπης), χήρας Γεωργίου Σερεμέτη, τὸ γένος Κωνσταντίνου Στ. Τάττη (1894-1978), ἐνὸς μικροῦ βιβλίου διαχείρισης («τεφετεριοῦ») ἔδω-
σε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ γραφεῖ ἡ μελέτη αὐτή, ποὺ διευκρινίζει ὀρισμένα
ἄσαφῃ σημεῖα τῆς δράσης, στὴν τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, τοῦ προ-
πάπου της Κωνσταντίνου Παναγ. Τάττη (1787-1864) στὸ ἀ' μισὸ τοῦ περα-
σμένου αἰώνα καὶ εἰδικὰ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ
φαίνεται ὅτι τηροῦσε ὁ παπποῦς της, ὁ Στέφανος Κων. Τάττης (1825-1910)¹,
ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἐμπόριο καπνοῦ-ταμπάκου, ὀκτριῶς ὅπως καὶ ὁ
πατέρας του Κωνσταντίνος Π. Τάττης (1787-1864), ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν δια-
χείριση τότε καὶ ἐσόδων (ἐνοικίων) ἱκανῆς κτηματικῆς περιουσίας στὴν
πόλη μας. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ ἐπειδὴ ὁ Στέφανος Τάττης εἶχε
σύστημα στὶς ἐργασίες του, κατέγραφε ὅλες τὶς εἰσπράξεις ἀπὸ ἐνοίκια
τῶν καταστημάτων του, ποὺ βρίσκονταν ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μηνᾶ

1. Ὁ Στέφανος Κων. Τάττης πρόσφερε, ἀναντίρρητα, μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Θεσσα-
λονίκη καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα μὲ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἐπίλυση οὐρανότατων
κοινοτικῶν προβλημάτων καὶ τὴν προάσπιση τῶν συμφερόντων τῶν συμπατριωτῶν του
κατὰ τὴν τουρκοκρατία. Ἀπολάμβανε μεγάλο σεβασμὸ καὶ ἐκτίμηση καὶ ἀπὸ αὐτοὺς
τοὺς Τούρκους, ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἐκλογὴ του ὡς βουλευτῆ (γερουσιαστή) στὸν νομὸ
Θεσσαλονίκης στὴν ὀθωμανικὴ βουλὴ (1877) καὶ πῆρε τὸν τίτλο τοῦ «αὐτοκρατορικοῦ
συμβούλου». Ἐκλέχθηκε ἐπανεπιλεγμένο μέλος στὸ Δημοτικὸ καὶ πρόεδρος στὸ Κοι-
νοτικὸ Συμβούλιο. Αὐτοκτόνησε μὲ περιστροφὸ, ἐπειδὴ ὑπέφερε ἀπὸ ἀθεράπευτη γιὰ
τὴν ἐποχὴ νόσο (1910). Ἡ γυναίκα του Καλλιόπη, τὸ γένος Ναοῦμ Βέδα (1838-1918) ἀπὸ
τὴν Σιάτιστα, ὑπῆρξε ἰδρύτρια τῆς Ἀδελφότητος Κυριῶν Θεσσαλονίκης (1871) καὶ πρό-
εδρος τῆς (1885 καὶ ἄλλες φορές) (βλ. Φιλοπτόχου Ἐκτελεστικὸς Κυριῶν Θεσσαλονίκης,
Λεύκωμα, 1873-1960, 2, καὶ καθ. Στ. ε. φ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινω-
νικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς
τουρκοκρατίας, Θεσσαλονικὴ 1970, 124). Γιὰ τὴν σθεναρότητα καὶ ἀποφασιστικότητα
τοῦ Στ. Τάττη βλ. καὶ Γ. ε. φ. ρ. γ. ο. υ. Α. Σ. τ. ο. γ. ι. ὁ. γ. λ. ο. υ. Ἡ ἐν Θεσσαλονικίᾳ πατριαρχι-
κὴ Μονὴ τῶν Βλατάδων, Θεσσαλονικὴ 1971, 129, 341 καὶ 347. Ἐπίσης τὸ πρόσφατο συν-
θετικὸ ἔργο τοῦ Κ. ω. ν. σ. τ. Α. π. Β. α. κ. α. λ. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. υ., Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς κατὰ
τὴν πρῶμην φάση τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα (1878-1894), Θεσσαλονικὴ 1983, 36, ὅπου ὁ
Στ. Τάττης ἀγωνίζεται καὶ ψηφίζει τὴν καθιέρωση τῆς ἐλληνικῆς ὡς ἐπίσημης γλώσσας.

Ανέκδοτα ἐν τῷ αὐτῷ μὲν βιβλίῳ		1
1782	8	Ὁσίων φροντὶς ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1799	3	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς μὲν ὑποφύλλῳ
1810	7	πορτοφύλλῳ ὑπὸ τῆς μὲν ὑποφύλλῳ
1815	20	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1819	7	μυθῶν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς μὲν ὑποφύλλῳ
1821	4	Ὁσίων φροντὶς ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1821	8	μυθῶν ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1825	3	πορτοφύλλῳ ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς μὲν ὑποφύλλῳ
1825	30	8 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1826	06	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1826	16	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1829	27	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1829	29	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1831	4	Ὁσίων φροντὶς ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1832	6	πορτοφύλλῳ ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς μὲν ὑποφύλλῳ
1832	16	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1834	8	Ὁσίων φροντὶς ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1839	29	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1852	19	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1854	5	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς
1855	23	2/3 βιβλίου ὑποφύλλῳ ὁ αὐτὸς μὲν ὑποφύλλῳ ὑπὸ τῆς

Εικ. 1. Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ βιβλίου τοῦ Κωνστ. Τάττη.

(«στοὰ Τάττη») καὶ στὴν γύρω κεντρικὴ περιοχὴ. Οἱ καταγραφὲς αὐτὲς ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ 1885, καὶ ἐξαντλοῦν ὅλες σχεδὸν τὶς 148 σελίδες τοῦ βιβλίου, καὶ φθάνουν μέχρι τὸ ἔτος 1903. Ἄλλες εἶναι μὲ μελάνι καὶ ἄλλες μὲ μολυβδίδα.

Τὸ τελευταῖο φύλλο (σελ. 149-150) λείπει, ὅπως λείπουν καὶ ἄλλα ἐνδιάμεσα φύλλα (3-4, 5-6, 9-20 κ.λ.). Εἶναι ἓνα συνηθισμένο διαχειριστικὸ βιβλίο, ποὺ διατηρεῖται σὲ ἄρκετὰ καλὴ κατάσταση, διαστάσεων 0,20×0,13 μ. μὲ ἐξώφυλλο σὲ χοντρὸ χαρτόνι καὶ ἐπικάλυμμα. Στὴν ὄψη του ἀναγράφεται: «1898 - Σ. Τάττη-Βιβλίον».

Ὅλα βέβαια τὰ φύλλα περιέχουν χρήσιμα στοιχεῖα καὶ ἐνδιαφέρουν τὴν ἱστορία τῆς πόλης ἀπὸ ἀποψη οἰκονομίας, συναλλακτικῶν σχέσεων, ἀξίων κ.λ., ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι τὸ πρῶτο φύλλο, δηλ. οἱ σελ. 1 καὶ 2.

Στὶς σελίδες αὐτὲς ἀναγράφονται συνοπτικὰ λίγα βιογραφικὰ στοιχεῖα, κατὰ βάση οἰκογενειακά, ποὺ ὅμως ἔχουν σημασία, ὅταν συσχετισθοῦν μὲ ἄλλα γεγονότα καὶ εἰδικὰ μὲ τὶς προεπαναστατικὲς ζυμώσεις γιὰ τὴν διάδοση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας στὴν Μακεδονία καὶ Ἡπειρο καὶ μὲ τὰ τραγικὰ συμβάντα τοῦ Μαΐου 1821 στὴν ἐπαναστατημένη Θεσσαλονίκη καὶ στὶς Σέρρες, καὶ διαφωτίζουν ἴσως λίγα σκοτεινὰ ἀκόμα σημεῖα, ὅπως ἐξηγῶ πιὸ κάτω.

Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία στὴν Βόρειο Ἑλλάδα

Πρὶν ὅμως γίνεи αὐτὸς ὁ συσχετισμὸς τῶν στοιχείων, σκόπιμο εἶναι νὰ ξαναθυμηθοῦμε σὲ γενικὲς γραμμὲς ὅσα ἔχει διασώσει ἢ παράδοση καὶ δέχθηκε ἡ ἐπιστήμη, σχετικὰ μὲ αὐτά.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας σημειώθηκε ἔγκαιρα καὶ σὲ μακεδονικὲς πόλεις, ὅπως τὴν Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Πολύγυρο, Βέροια, Σιάτιστα, Κοζάνη, Καστοριά κ.λ. ἀπὸ εἰδικούς ἀπεσταλμένους τῆς Ἑταιρείας, ποὺ εἶχαν καὶ ἐδῶ γιὰ στόχο τὴν ἀνέυρεση ἱκανῶν στελεχῶν γιὰ νὰ προετοιμάσουν ψυχικά, στὴν ἀρχή, τοὺς δυναστευόμενους Ἕλληνες, νὰ τοὺς συνδέσουν ὀργανικὰ μεταξὺ τους καί, τέλος, νὰ τοὺς ξεσηκώσουν ἐπαναστατικά στὴν κατάλληλη ὥρα¹. Τὸ πέρασμα τοῦ Δημ. Ἰπα-

1. Γιὰ τὴν διάδοση τῶν ἀρχῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ τὶς προεπαναστατικὲς ζυμώσεις στὸν ἑλληνικὸ γενικὰ ὅρω βλ. τὸ πρόσφατο συνθετικὸ ἔργο τοῦ καθ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1-6, Θεσσαλονίκη 1961-1981, εἰδικὰ τὸν τ. 5, 465 κ.έ., ὅπου καὶ ὅλη ἡ νεότερη σχετικὰ βιβλιογραφία, ποὺ ἀναφέρεται σ' αὐτόν. Ἐπίσης καὶ Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἐκδ., 67 κ.έ. Εἰδικὰ γιὰ τὶς ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις τῶν Ἑλλήνων στὴν Θεσσαλονίκη πρὶν τὸ 1821 βλ. τὴ γλαφυρὴ ἀνάπτυξη στὸ νέο ἔργο τοῦ καθ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης (316 π.Χ.-1983), Θεσσαλονίκη 1983, 300 κ.έ.

τρου¹, τοῦ Ἰω. Φαρμάκη² καὶ ἄλλων ἀπὸ τὴν Μακεδονία στὰ προεπαναστατικά χρόνια δὲν εἶταν τυχαία ἐνέργεια, ἀλλὰ προετοιμασμένο ταξίδι μὲ τοὺς πρὸ πάνω στόχους³.

Στὴν Θεσσαλονίκη εἰδικὰ οἱ φιλικοὶ αὐτοὶ ἢ καὶ ἄλλοι, ποὺ δὲν ἔγιναν γνωστοί, βρῆκαν εὐκολὰ τὴν εὐκαιρία νὰ γνωριστοῦν καὶ ἐπικοινωνήσουν μὲ ἐνθουσιώδεις προκρίτους, ὅπως ὁ Χριστόδουλος Μπαλάνος, ὁ Γεώργιος Βλάχης, ὁ Χρῆστος Μενεξές, Γεώργιος Πάικος, Μιλιτιάδης Χατζηνάου (Ἀγαθόνικος), Κωνσταντῖνος Τάττης, Ἀναστάσιος Κυδωνιάτης, Χατζηναντώνιος Παπαχρίστος, ἱερέας Ἀνανίας Μαρκόπουλος κ.ἄ.

Γιὰ τὸν Χριστόδουλο Μπαλάνο βέβαια ἔχουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ γραπτὴ μαρτυρία⁴ ὅτι ὑπῆρξε φιλικός. Ἀντίθετα, γιὰ τοὺς ἄλλους μόνον ἢ προφορικὴ παράδοση, ποὺ ἀκολουθεῖται μεταγενέστερα καὶ ἀπὸ τὴν γραπτὴ, εἶναι ἔντονη καὶ κάνει λόγο γιὰ ἀναμφισβήτητη συμμετοχὴ καὶ μύσησίν τους στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, μὲ προσδιορισμὸ ὡς κατηχητὴ τους τοῦ Γιάννη Φαρμάκη, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Βλάστη⁵.

1. Γιὰ τὸν Δ. Ἰπατρο, βλ. τὴν μελέτη τοῦ καθ. Σ τ ε φ. Παπαδοπούλου, Ὁ φιλικὸς Δημήτριος Ἰπατρος, «Ἑλληνικά» 16(1959) 149 συν.

2. Γιὰ τὸν καταγόμενο ἀπὸ τὸ Μπλάτσι (Βλάστη) Γιάννη Φαρμάκη καὶ τὴν δράση του βλ. Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, 184, καὶ τοῦ Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἐκδ., 69-72.

3. Οἱ μετακινήσεις τῶν φιλικῶν καλύπτονταν συνήθως ἀπὸ λόγους ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ὥστε νὰ μὴ κινοῦν τὶς ὑποψίες τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Γι' αὐτὰ τὰ διάφορα ταξίδια τους καὶ οἱ ἐπικοινωνίες τους, ὅσο γινόταν συνωμοτικές, δὲν ἔπαιρναν δημοσιότητα. Πιστεύω ἔτσι ὅτι δὲν θὰ εἶταν οἱ μόνοι κατηχητὲς ὁ Φαρμάκης καὶ ὁ Ἰπατρος, ὅπως δέχεται ὁ Ἰω. Βασδραβέλλης, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τὸ 1818 καὶ ἰδίως τὸ 1820-1821, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ποὺ ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις καὶ διατηροῦσαν ἀκραῖο τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν ραγιάδων Ἑλλήνων, μὲ τὶς ἐλπίδες τοῦ ξεσηκωμοῦ. Αὐτὰ δέχεται καὶ ὁ καθ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἱστορία, τ. 5, 465, ὅπως καὶ στὸ προγενέστερο ἔργο του: Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καὶ 1912-1918, Θεσσαλονίκη 1947, 34, καὶ στὴν νέα ἐκδόση, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300 συν.

4. Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Ναύπλιον 1834· Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καὶ 1912-1918, Θεσσαλονίκη 1947, 33-34· τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1980, τ. 5, 465 συν., ὅπου καὶ βιβλιογραφία, καθὼς καὶ τὸ πρόσφατο ἔργο του: Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300 κ.ἔ.

5. Ἰω. Μέλφου, Ἡ δράσις τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ 1821, ἄρθρο στὴν ἐφημερ. «Μακεδονία», 26 Δεκεμβρίου 1930. Ἀντωνίου Θεοδορίδου, Ἡ δραματικὴ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, 18, 36-37, 75· Χρ. Βλασσόπουλος, Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἀγῶνος, 1930, 48 κ.ἔ.· Κωνσταντῖνου Τάττη, Ἱστορικὲς σελίδες, στὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», Θεσσαλονίκη 1915, 69· Γ. Χ. Σούλης, Ἡ Θεσσαλονικὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς

Τὸ «Ὀδοιπορικόν»

Τὸ «Ὀδοιπορικόν» τοῦ Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη, πὺν δημοσίευσεν τὸ 1940 ὁ Ἀβραάμ Παπάζογλου¹, ὅπως καὶ ἄλλες πηγές², παρέχουν πολλὰ χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὶς συλλήψεις, τὰ βασανιστήρια καὶ τὰ μαρτύρια πὺν ὑπέστησαν ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Μελέτιος (πὺν εἶταν στὴν περίοδο ἐκείνη τοποτηρητῆς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ), ὁ ἱερέας τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Παπαγιάννης, οἱ πρόκριτοι πὺν ἀναφέρθηκαν ἀμέσως πὺν πάνω καὶ δύο χιλιάδες περίπου ἄνθρωποι Θεσσαλονικεῖς κατὰ τὸν Μάιο 1821, ὅταν ἄρχιση ἡ τρομοκρατία³ καὶ συνεχίσθηκε γιὰ μερικοὺς μῆνες στὴν πόλη καὶ στὰ περίχωρα.

Ἐπαναστάσεις, στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικὰ» 2 (1953) 583· Ἰω. Βασδραβέλλη, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, Θεσσαλονίκη 1946, 9· Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 κ.λ., 34, καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, δ.π.

1. Ἀβραάμ Παπάζογλου, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1821 (ὅπου περιέχεται τὸ «Ὀδοιπορικόν» (Σεγιατχαναμές) τοῦ Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη), στὸ περιοδικὸ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης «Μακεδονικὰ» 1 (1940) 424 κ.ε.· Γ. Χ. Σούλης, τὸ ἴδιο, 583· Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 1912 κ.λ., 40, 43 συν· τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία, τ. 5, 468· Κων. Στ. Τάττης, δ.π., καθὸς καὶ Βασ. Μεσολογγίτη, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὴν Ἐπανάσταση 1821, ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Ὁ Ἑλληνικὸς Βορρᾶς», φ. τῆς 25 Μαρτίου 1945.

2. Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον, τ. 3, 144-145· Γ. Βλασσόπουλου, τὸ ἴδιο. Διον. Κόκκινου, Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, Ἀθήνα 1932, τ. 2, 408, 411 κ.ε.

3. Πρέπει νὰ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὶς 18 Μαῖου 1821 κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη: «.....τὴν πρώτην μέραν τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ Μαΐου....», Ἀβρ. Παπάζογλου, τὸ ἴδιο, 425. Ἡ ἡμερομηνία αὕτη (18-5-1821) πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς καὶ καθοριστικῇ, γιὰτὶ προερχόμενη ἀπὸ τουρκικὴ πηγὴ, σχεδὸν σύγχρονη μὲ τὰ ἐγκληματικὰ εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων γεγονότα, ὅπως εἶναι ἡ γραμμένη κατὰ τὸν Σεπτέμβριον 1821 ἐκθεση (Ὀδοιπορικὸ) τοῦ μολλᾶ Χαϊρουλλάχ, προκύπτει ἀπὸ σταθερὰ καὶ ἀντικειμενικὰ στοιχεῖα, ὅπως εἶναι ἡ ἐκφραση «ἡ πρώτην μέραν τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ Μαΐου....», ἡ διάρκεια τῆς φυλάκισις τοῦ μολλᾶ, ἡ ἀποφυλάκισις καὶ ἐπιστροφή του στὴν Κωνσταντινούπολη (Ἀ. Παπάζογλου, δ.π.,). Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ κλονισθεῖ ἀπὸ ἄλλες ἐπισφαλεῖς καὶ περιέργες πηγές, ὅπως αὕτη πὺν μνημονεύει ὁ Γ. Σούλης (ἴδιο, 585-589), ἀναφερόμενος σὲ ἀγγλικὸν κείμενον ἄγνωστου μάλιστα συντάκτη, πὺν παραθέτει ὁ Pliny Fisk καὶ ὁμιλεῖ ἀόριστα γιὰ τρομοκρατικὰς πράξεις (σφαγές, κ.λ.) στὴν Θεσσαλονίκη, πὺν ἔγιναν τὸν Ἰούλιον 1821, κατὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὀρισμένων προκρίτων. Ἡ πληροφορία αὕτη μπορεῖ κάλλιστα νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀναφέρεται σὲ ἄλλες μεταγενέστερες ὁμότητες καὶ βαρβαρότητες τῶν Τούρκων μὲ τὸ δεδομένο ὅτι ἡ περίοδος τῆς τρομοκρατίας συνεχίσταν μὲ μεγάλες ἐναλλαγὰς ἔντασης, τόπου καὶ χρόνου. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα πὺν προκύπτουν ἀπὸ ἀναφορὰς τοῦ Ὀλλανδοῦ προξένου στὴν Θεσσαλονίκη, πὺν ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἡμερομηνία (Ἰούλιος 1821) ὀφείλονται μάλλον σὲ σύγχυση (τὸ ἐπισημαίνει μάλιστα καὶ ὁ Κων. Βακαλόπουλος, Ἀνέκδοτα Ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴν Μακεδονίαν πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1975, 49, 69-70, 78, πὺν δημοσιεύει τὰ ἔγγραφα). Τὰ ἐγκλήματα αὐτὰ στὴν Θεσσαλονικὴ δέχεται ὅτι ἔγιναν στίς 18-5-1821

Αυτά, μόλις έφθασαν οί είδήσεις γιά τήν κήρυξη τής επανάστασης στήν Μολδοβλαχία από τόν Ύψηλάντη καί γιά τήν εξόντωση τής τουρκικής φρουράς στόν Πολύγυρο (16 Μαΐου 1821).

Είδικά γιά τούς προκρίτους είναι γνωστό ότι τελικά κρεμάσθηκαν στο «Καπάν», δηλ. τήν σημερινή πλατεία Βλάλη¹, ή έσφάγησαν μαζί με άλλους πατριώτες καί συγκεκριμένα τούς Άναγνώστη (παντοπόλη), Άναστ. Γούναρη, Κωνσταντίνο Άχτάρη καί Νάκο (επαγγελματίες), Νάνο (τσαγγάρη), Δημήτριο Άπ. Παπᾶ (έμπορο) καί Πεσέ (έμπορο)². Από τούς παραπάνω προκρίτους μερικοί, οί Χ'' Άντωνίου, Γ. Βλάχης καί Κ. Τάττης³, ἄν καί φυλακίσθηκαν, τελικά διέφυγαν τήν εκτέλεση.

Άπό τούς δύο χιλιάδες πόλι Θεσσαλονικεῖς πού εἶχαν συλληφθεῖ καί ριχτεῖ στόν αὐλόγυρο καί στήν εκκλησία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ οί πιδ πολλοί υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο εκεί, ἐνῶ οί υπόλοιποι στο «Καπάν», ὅπου μεταφέρθηκαν δεμένοι δύο δύο μαζί με άλλους⁴.

Στό μεταξύ από τήν πρώτη μέρα πού έφθασαν οί είδήσεις γιά τήν εξό-

καί ὁ καθ. Ά π. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, 'Ιστορία, τ. 5, 472, καί 'Ιστορία τής Θεσσαλονίκης, 303, δηλαδή τήν ἴδια μέρα πού ἔμαθε ὁ Γιουσοῦφ τὰ συμβάντα τοῦ Πολυγύρου. Ἡ μνεία στο ἄ' ἔργο του ('Ιστορία, τ. 5, 472) καί τής ἡμερομηνίας 21-7-1821 προφανῶς ὀφείλεται σέ παραδρομή ή επίδραση ἀπό τίς τελευταῖες αὐτές ξένες πηγές. Πάντως καί ή προφορική παράδοση, ὅπως μᾶς διασώθηκε, ἀναφέρεται σέ τραγικά γεγονότα στήν Θεσσαλονίκη, πού ἔγιναν τόν Μάιο (18) 1821. ('Ετσι Θεοδωρίδης, 36, 75, Τσιώμου-Μεταλλινού, 25, 27, Μέλφος, τὸ ἴδιο).

1. Οἱ βαρβαρότητες ἔγιναν με ἐντολές τοῦ τότε μουτεσελίμη (=ἀναπληρωτῆ), δηλ. τοῦ Γιουσοῦφ μπέη, τοῦ βαλῆ τής Θεσσαλονίκης Χουσεῖν πασᾶ, πού παραβρισκόταν στο «Καπάν», (Βασδραβέλλη, 'Η Θεσσαλονίκη, 13-14). Ἄλλωστε αὐτός ὁ ἴδιος Γιουσοῦφ εἶχε ἦδη φυλακίσει τόν φιλέυσπλαχνο Τοῦρκο μολλᾶ Χαῖρουλλάχ στίς φυλάκες τοῦ Λευκοῦ Πύργου γιά τὸ ἀνθρώπινο ἐνδιαφέρον του γιά τούς φυλακισμένους Ἕλληνες (βλ. «Ὀδοιπορικόν» Χαῖρουλλάχ, 585-588, ὅπου καί λεπτομέρειες γιά τὰ τραγικά συμβάντα. Μ. Lascaris, La révolution grecque vue de Salonique. Rapports des consuls de France et d'Autriche (1821-1826), «Balkanica» 6 (1943) 145 συν. Ά π. Β α κ α λ ὀ π ο ὑ λ ο υ, 'Η Θεσσαλονίκη στὰ 1430 κ.λ., 34-35, τοῦ Ἰδίου, τήν νεώτερη ἐκδοση, 32-3).

2. Αὐτὰ προκύπτουν ἀπό στοιχεῖα πού παρέχουν ἀνέκδοτα φερμάνια τής 13 Ρεμπή οὐλ' Εβέλ 1237 καί 22 Σεβᾶλ 1238 (9 Ὀκτωβρίου 1822), πού ἀναφέρει ὁ Ἰω. Βασδραβέλλη, 'Η Θεσσαλονίκη, 14-15, καθὼς καί Οἱ Μακεδόνες, β' ἐκδ., 70-71, καί γ' ἐκδ., 127-9.

3. Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, 73, τοῦ Ἰδίου, 'Η Θεσσαλονίκη κ.λ., 16. Ἄ. Θεοδωρίδου, ὅ.π., 36, 75. Ἀγ. Τσιώμου-Μεταλλινού (σημείωμα Κων. Τάττη), 27. Ά π. Β α κ α λ ὀ π ο ὑ λ ο υ, 'Ιστορία, τ. 5, 465, 472-3, τοῦ Ἰδίου, 'Η Θεσσαλονίκη, 304. Ἡ πληροφορία τοῦ Κ. Μοσκόφ, Θεσσαλονίκη (1700-1912), Τομή τής μεταπρατικής πόλης, Θεσσαλονίκη 1973, 73, ὅτι ὁ Κων. Τάττης ἀπαγχονίσθηκε με τούς άλλους προκρίτους, δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα, ὅπως ἐξηγεῖται πιδ κάτω (σ. 81-82).

4. Βλ. τούς συγγραφείς πού ἀναφέρθηκαν στίς σημ. 1 καί 3 τῆς προηγ. σ. 69.

ντωση τῆς φρουρᾶς τοῦ Πολυγύρου καὶ συγκεκριμένα τὸ ἴδιο βράδυ (17-18-5/1821), στὰ ὑπόγεια τοῦ «Κονακίου» (Διοικητηρίου), κατασφάχτηκαν καὶ οἱ μισοὶ περίπου ὁμηροὶ ἀπὸ τοὺς 400 ποὺ ἤδη εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους¹.

Ζυμώσεις σὲ ἄλλες πόλεις

Ἀνάλογες σχεδὸν ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις ἐγίναν καὶ σὲ ἄλλες πόλεις, ὅπως τὰ Γιανιτσά, τὸν Πολύγυρο, τὶς Σέρρες. Στὶς Σέρρες εἰδικὰ ὁ μητρ. Χρῦσανθος, ἄλλοι κληρικοί, ἔμποροι καὶ πρόκριτοι εἶχαν μυηθεῖ στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐνεργοποιηθοῦν κατάλληλα. Οἱ συλλήψεις ποὺ ἐγίναν καὶ ἡ ψυχολογία ποὺ διαμορφώθηκε ὕστερα ἀπὸ τὶς εἰδήσεις γιὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' δὲν ἄφηναν περιθώριο γιὰ δράση. Ὁ μητροπολίτης Χρῦσανθος καὶ πρόκριτοι τῆς πόλης, ὅπως καὶ ἔμποροι, ἴσως γύρω στοὺς 150, συνελήφθησαν καὶ ριχθῆκαν στὶς φυλακές².

Ὁ Κων. Π. Τάττης

Γιὰ ὅλα αὐτὰ παρέχουν ἱστορικὰ στοιχεῖα οἱ συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὶν, βασιζόμενοι σὲ ἄμεσες πηγές καὶ στὴν προφορικὴ παράδοση.

Εἰδικὰ ὅμως γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Τάττη δὲν ἔχουμε γνωστὰ πολλὰ γιὰ τὴν ζωὴ του καὶ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ παράδοση, ὅπως τὴν ὑλοποιοῦν ἱστορικοί³, ἐμφανίζει τὸν Κων. Τάττη ὡς πρόκριτο τῆς πόλης⁴, ποὺ ἄσκει ἐμπόριο καπνοῦ, καταγόμενο ἀπὸ τὸ Βυθκούκι Μοσχόπολης (Κορυτσᾶς) καὶ ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὴν Θεσσαλονίκη τὸ 1810⁵.

1. Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη, Ὀδοιπορικό, «Μακεδονικά» 1 (1940) 424, 427· Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 471-472.

2. Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 470-171· Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρών, 81-82· Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τ. Α', 35, 137· Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 127.

3. Ἰω. Βασδραβέλλη, Ἡ Θεσσαλονίκη, 13, 16, τοῦ Ἰδίου, ἄρθρο στὸ ἡμερολόγιο «Ὁ Φάρος τῆς Β. Ἑλλάδος», Θεσσαλονίκη 1939, 51, τοῦ Ἰδίου, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 51, 71, καὶ γ' ἔκδ., 128· Ἀντ. Θεοδωρίδου, τὸ ἴδιο, 75· Ἰω. Μέλφου, (ἄρθρο) ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Ἡ Μακεδονία», φ. τῆς 26-12-1930, Κ. Μοσκόφ, Θεσσαλονίκη (1700-1912), Τομὴ τῆς μεταπρατικῆς πόλης, 73· Κων. Τάττης, στὸ «Μακεδονικὸ Ἡμερολόγιο» 10 (1914) 133 καὶ 11 (1915) 67-70· Ἀγγ. Μεταλλινοῦ-Τσιώμου, τὸ ἴδιο, 24, 25, 27.

4. Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 466, τοῦ Ἰδίου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430 κ.λ., 34, καὶ τὴν νέα ἔκδοση, 300. Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 71, καὶ γ' ἔκδ., 128, 129, τοῦ Ἰδίου, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, 13.

5. Ἀ. Θεοδωρίδου, τὸ ἴδιο, 75 (ὅπου ἀναγράφει τὸ ἔτος 1815), Ἰω. Μέλφου, τὸ ἴδιο, Ἀ. Μεταλλινοῦ-Τσιώμου, ὁ.π., 27, Κ. Μοσκόφ, 99, Δ. Παπαζή-

Νυμφεύθηκε την κόρη συγγενoύς τῆς οἰκογένειας Κανταντζόγλου¹ καὶ λίγο ἀργότερα γύρω στὰ 1819-1820 ὡς φιλικὸς (κατηχητῆς) ἀνέλαβε νὰ μυήσει καὶ ἄλλους στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἐπιχειρώντας ταξίδια στὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία². Βέβαια δὲν βρέθηκε ἐπίσημη πράξη γιὰ τὴν μύησή του αὐτή, οὔτε καὶ ἄλλα τυχὸν ἐπίσημα στοιχεῖα στοὺς σχετικoὺς καταλόγους τῶν φιλικῶν³, ὅμως ἡ ἱστορικὴ παράδοση, ποὺ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν δλῆ δράση του, καθὼς καὶ ἄλλες ἐντυπες ἢ χειρόγραφες πηγές, τὸν ἀναγνωρίζουν καὶ θεωροῦν φιλικό⁴⁻⁵.

Ἀναδείχθηκε ἱκανὸς ἐμπορος, ἀποκτώντας ἀρκετὴ κτηματικὴ περιουσία καὶ ἀπολάμβανε γενικὴ ἐκτίμηση, ἀκόμα καὶ ἀπὸ Ἀλβανοὺς ἀξιωματοῦχοις⁶.

Τὰ δραματικά γεγονότα τοῦ Μαΐου 1821 στὴν Θεσσαλονίκη

Αὐτὰ εἶναι κοινὰ στοιχεῖα, ποὺ λίγο πολὺ ἀναφέρονται ἀπὸ ὅλους καὶ

σ η, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Γιάννενα, 1978, 982.

1. Βλ. τοὺς πῖθ πάνω συγγραφεῖς, σημ. 5 τῆς σ. 71 (ἐκτὸς τοῦ τελευταίου). Γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Κανταντζόγλου βλ. Γεωργ. Στοιγιάδου, τὸ ἴδιο, 275-277. Γιὰ γάμο τοῦ Κων. Τάττη μὲ κόρη Κανταντζόγλου βλ. πῖθ κάτω, σ. 78.

2. Οἱ Ἀ. π. Βακαλόπουλος, Ἱστορία, τ. 5, 466, ὁ Ἰδίου, Θεσσαλονίκη, 128, Ἀ. Θεοδορίδης, 75, Ἀ. γ. Μεταλλινού, 27, Ἰω. Μέλφοι, τὸ ἴδιο, δέχονται ὅτι ὁ Κων. Τάττης εἶχε μυηθεῖ στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Γιάννη Φαρμάκη, ἀναπτύσσοντας ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα καὶ ἐπαφές. Ὁ Ἰω. Βασδραβέλλης, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, καὶ στὰ «Μακεδονικά» 1 (1940) 524-525, χωρὶς ν' ἀναλύει κριτικὰ τὰ στοιχεῖα, διατυπώνει μερικὲς ἀμφιβολίες.

3. Πρβλ. Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς Ἑταιρείας, Ἀθῆναι 1834, Βαλ. Μέξη, Οἱ Φιλικοὶ-Κατάλογοι τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Σέκερη, Ἀθῆναι 1937, Ἰω. Μελετοπούλου, Ἡ ἐκθεσις τῆς ἱστορίας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Ἀθῆναι 1964, καὶ ἀκόμα Εὐαγγ. Τζιάτζιου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ ὁ Γεώργιος Λασσάνης, «Μακεδονικά» 1 (1940) 198 καὶ 200.

4. Βλ. προηγ. σημ. 2, ὡς καὶ Ἀγγέλου Ν. Παπακόστα, Ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπειροῦ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, στὸ περιοδικὸ «Νέος Κουβαράς», Ἀθῆναι, Γ' (1966) 94.

5. Γιὰ τὴν διάδοση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας βλ. ἰδίως Ἀ. π. Βακαλόπουλου, Ἱστορία, τ. 5, 79 κ.έ., καὶ ἐιδικὰ γιὰ τὴν Ἡπειρὸν τὴν μελέτη Στεφ. Παπαδοπούλου, Τὸ ἔργο τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας στὴν Ἡπειρὸν, Γιάννενα 1970. Ἀκόμα Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, 266-278. Γιὰ τὸ ἐμπόριο κατὰ τὸν 18ο αἰ. στὶς περιοχὰς Μοναστηρίου, Σιάτιστας, Δυρραχίου, Θεσσαλονίκης, Μοσχόπολης, Ἀχρίδας, Βενετίας (ληστεία-πειρατεία κ.λ.) καὶ ἀκόμα γιὰ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία μὲ Αὐλῶνα-Δυρράχιο κ.λ., Ἰωακ. Μαρτινιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις, 123 κ.έ.

6. Ἀ. Θεοδορίδου, 37, 75· Ἰω. Μέλφοι, τὸ ἴδιο.

συμφωνοῦν¹. Στὰ δραματικά γεγονότα ὅμως τῆς Θεσσαλονίκης (Μάιος 1821 καὶ συνέχεια) ἡ δράση τοῦ Κωνσταντίνου Τάττη στὶς λεπτομέρειές της καθορίζεται διαφορετικά. Ἐτσι ἀναγράφεται ὅτι συνελήφθη μαζί με ἄλλους προκρίτους καὶ ἐμπόρους στὴν Θεσσαλονίκη (18 Μαΐου 1821)² καὶ ὅτι κρεμάσθηκε ἢ κατακρεουργήθηκε μαζί τους ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ὄχλο³. Οἱ περισσότεροι ὅμως συγγραφεῖς ἀναγράφουν ὅτι διέφυγε καὶ διασώθηκε στὶς Σέρρες, ἐξαγοράζοντας τοὺς δεσμοφύλακές του⁴, καὶ ὀρισμένοι ὅτι ρίχτηκε στὶς φυλακὲς Ἐπταυργίου (Γενιῆ-Κουλέ), ὅπου μεταφέρθηκε καὶ ἔμεινε ἐγκλειστος γιὰ πολλὰ χρόνια⁵. Ἐλάχιστοι ἀπὸ ἑλλειψη τῶν πηγῶν καὶ ἀκριβολογία ἀποφεύγουν νὰ καταγράψουν τὴν τύχη εἰδικὰ τοῦ Κων. Τάττη, τοῦ Γ. Βλάχη ἢ τοῦ Ἀργυροπούλου ἀρκούμενοι σὲ γενικὴ διατύπωση⁶.

Στοιχεῖα ἀπὸ τὸ «βιβλίον» γιὰ τὸν Κων. Π. Τάττη

Ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολὴ καὶ σύγκριση τῶν στοιχείων μὲ ὅσα ἀναφέρονται στὸ βιβλιάριο αὐτὸ ποὺ ἐξετάζουμε⁷, μπορεῖ κανεὶς νὰ συνοψίσει τὰ πρὶν κάτω:

Ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης εἶταν γιὸς τοῦ Παναγιώτη καὶ τῆς Ἑλένης καὶ γεννήθηκε τὴν 1 Ἰουνίου 1787 στὸ Βυθκούκι, μιὰ κωμόπολη στὰ ΝΔ τῆς Μοσχόπολης, 10 περίπου χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ αὐτὴν, δηλ. στὴν σημερινὴ Ν. Ἀλβανία, περιοχὴ τῆς Κορυτσᾶς⁸ (20 περίπου χιλιόμετρα νοτιοδυτικὰ τῆς).

1. Βλ. τοὺς ἀναφερόμενους στὶς σημ. 4 καὶ 5 τῆς σ. 71.

2. Προηγ. σημ.

3. Κ. Μοσκόφ, 73.

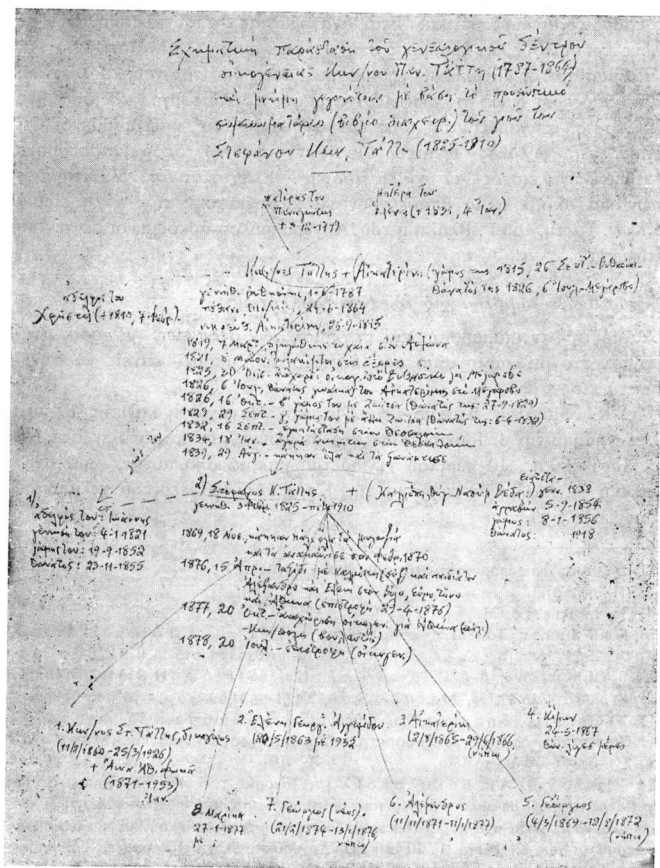
4. Κων. Τάττη, Τὸ 1821 ἐν Θεσσαλονίκῃ (στὸ βιβλίον τῆς Α. Τσιώμου-Μεταλλινού), 25-26, Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 34, Βασδραβέλης, Οἱ Μακεδόνες, β' ἐκδ., 73, καὶ γ' ἐκδ., 128, τοῦ Ἰδίου, Ἡ Θεσσαλονίκη, 16, Θεοδωρίδου, 36-37, 75, Μεταλλινού, 27, Ἰω. Μέλφου, στὸ ἴδιο ἄρθρο.

5. Ὁ Θεοδωρίδης γράφει γιὰ 5 χρόνια, χωρὶς νὰ ἀναγράφει τὴν πηγὴ του. Ὁ Κων. Τάττης (ἐγγόνος του) γράφει ἀόριστα γιὰ ἄρκετὸ χρονικὸ διάστημα (Μεταλλινού, 25), ὁ Μέλφος τὸ ἴδιο.

6. Ὅπως ὁ καθ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἱστορία, τ. 5, 472, ποὺ γράφει ὅτι «ὁ μητρ. Μελέτιος μαζί με ἄλλους προκρίτους βρίσκουν μαρτυρικὸ θάνατο» κ.λ., χωρὶς νὰ συμπεριλαμβάνει μέσα στὰ παρατιθέμενα ὀνόματα ποὺ σφαγιάσθηκαν καὶ κρεμάσθηκαν συγκεκριμένα τοὺς Κ. Τάττη, Γ. Βλάχη καὶ Ἀργυρόπουλο, γιατί προφανῶς δὲν βρῆκε ἄμεσες μαρτυρίες.

7. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ ἐπικεφαλίδα στὴν σελίδα 1 ἀναφέρει: «Ἀντιγραφή ἐκ τοῦ πατρικοῦ μου βιβλίου», πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλο βιβλίον, προφανῶς ποὺ τηροῦσε ὁ Κωνσταντῖνος Π. Τάττης καὶ θὰ περιεῖχε, ἴσως, καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, ποὺ θὰ ἦταν πρὶν παλιά.

8. Τὸ Βυθκούκι ὅπως καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ κατοικοῦνταν ἀπὸ πολλοὺς Ἕλληνες καὶ



Εικ. 2. Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας Τάττη.

Στὶς περιοχὲς αὐτὲς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶταν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Ἕλληνες, ποὺ ἀσχολοῦνταν βασικὰ μὲ τὸ ἐμπόριο τροφίμων καὶ ἐνδύσεων καὶ μὲ τὶς μεταφορὲς τους.

Οἱ διακινήσεις τους δὲν περιορίζονταν μόνο σ' αὐτές, ἀλλὰ ἐκτείνονταν καὶ στὴν Σερβία, Αὐστρία καὶ Οὐγγαρία καὶ ὅπου τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ ἐμπορικὲς ἀνάγκες¹. Οἱ μεταφορὲς αὐτὲς τῶν ἐμπορευμάτων προϋπέθεταν μεγάλη προετοιμασία καὶ ὀργάνωση, γιὰ νὰ εἶναι γρήγορες καὶ ἀσφαλεῖς, βασικὰ ἀποφεύγοντας τοὺς ληστές.

Τὸ «βιβλίο» ποὺ ἐξετάζουμε δὲν ἀναγράφει τίποτε γι' αὐτά, γιατί εἶναι λακωνικὸ στὴν διατύπωση καὶ περιορίζεται στὰ πιὸ ἀξιοσημείωτα (οἰκογενειακά) γεγονότα, ἀναφέρει ὅμως ὀρισμένες μετακινήσεις τοῦ Κων. Τάττη, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν παρὰ μόνο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὀφείλονταν σὲ ἐμπορικοὺς λόγους, γιατί κατὰ τὴν παράδοση, ἀσκοῦσε, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του, ἐμπόριο καπνοῦ (καὶ ταμπάκου)². Δικαιολογημένα λοιπὸν τὰ ταξίδια του στὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Ν. Ἀλβανίας, τῆς Δυτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναγράφεται μιὰ μετάβασή του τὸν Μάρτη 1819 στὸν Αὐλῶνα, ὅπου καὶ πληγώθηκε τυχαῖα στὶς 7 τοῦ μήνα, καὶ μιὰ ἄλλη στὶς Σέρρες, τὸν Μάη 1821, ὅπου στὶς 8 τοῦ μήνα φυλακίσθηκε. Ἄλλες λεπτομέρειες δὲν σημειώνονται, γιατί, ἂς μὴ ξεχνᾶμε, βρισκόμαστε σὲ στυγνὴ περίοδο τουρκοκρατίας καί, εἴτε ἀρχικὰ κρατοῦσε σημειώσεις ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης (γύρω στὰ 1840-1850), εἴτε ὁ γιὸς του Στέφανος στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὅπως σημειώθηκε στὴν ἀρχή, οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι μεγάλοι καὶ δὲν δικαιολογοῦνταν ἀμετροέπειες. Ὅπωςδήποτε ὅμως οἱ μετακινήσεις τοῦ Κ. Τάττη δὲν θὰ εἶταν μόνο αὐτές, πρῶτα, γιατί τὸ ἐμπόριό του πάνω στὸν καπνὸ ἀπαιτοῦσε συνεχεῖς διακινήσεις καὶ ἐπαφές, καὶ ὕστερα, γιατί στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίο» σημειώνονται ἐνδεικτικὰ μόνο τὰ δύο πιὸ πάνω ταξίδια ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλωθεῖ στὸ ἓνα ὁ τυχαῖος τραυματισμὸς του (Αὐ-

δεχόταν τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση τῆς Μοσχόπολης καὶ τῆς Κορυτσᾶς. Γιὰ τὴν Μοσχόπολη καὶ τὴν ἱστορία της, ἴδιως τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, βλ. τὸ βιβλίο τοῦ μητρ. Ἰωάννη Μαυρτινιάνου, Ἡ Μοσχόπολις (1330-1920) καὶ τὸ πιὸ παλιὸ τοῦ Κων. Η. Σκενδέρη, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχόπολεως, Ἀθῆναι 1928, *passim*, καὶ ἀκόμα Θεόδ. Βελιανίτου, Μία ἐξαφανισθεῖσα πόλις, ἡ Μοσχόπολις τῆς Β. Ἠπείρου, στὸ «Ἡμερολόγιον Μ. Ἑλλάδος», 1922, 228, 237. Ὅπως καὶ τοῦ Στεφ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα κ.λ., 144 κ.ε.

1. Βλ. χαρακτηριστικὰ τοῦ Θ. Νάτσινα, Οἱ Μακεδόνες πρᾶγματευτάδες εἰς τὰς χώρας Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, Θεσσαλονίκη 1939, *passim*, καὶ ἀκόμα Ἀπ. Βακαλόπουλου, Οἱ Μακεδόνες ἀπόδημοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1958, *passim*, καὶ ἰδίως 24, 26, 31.

2. Ἀ. Θεοδωρίδου, 75, Κ. Μοσκόφ, 93.

λάνα, 1819, «πληγώθηκε») και στο άλλο ή φυλάκισή του στις Σέρρες (8 Μαΐου 1821), για την οποία ειδικότερα θά μιλήσω λίγο πιο κάτω. Προφανώς δεν κατέγραφε όλα τα ταξίδια που έκανε, γιατί ακόμα και από λόγους στοιχειώδους συνωμοτισμού δεν θά ήταν σκόπιμο να κρατεί τέτοιες σημειώσεις.

Εύκολα όμως κανείς συνδυάζει όλες αυτές τις μετακινήσεις του, sia προεπαναστατικά μάλιστα χρόνια, με την ανάληψη και εκτέλεση του έργου του καιηχητή στην Φιλική Έταιρεία, για την μύηση και άλλων νέων εταιριστών, πράγμα που είναι άλλωστε σύμφωνο με την προφορική παράδοση και επιβεβαιώνουν ήδη όρισμένοι συγγραφείς, όπως κι ο έγγονός του Κωνσταντίνος Στεφ. Τάττης (1860-1926), σε ιστορικό του σημείωμα, κ.ά.¹

Συνεπώς είταν φιλικός με δράση στις πιο πάνω περιοχές², κατηχημένος από τον φίλο και ίσως συγγενή του Ίωάννη Γ. Κανταντζόγλου, που, σύμφωνα με άλλους, φαίνεται να έμυησε και τους δύο στην Φιλική Έταιρεία ο Γιάννης Φαρμάκης³.

Έγκατάσταση της οικογ. Κ. Τάττη στην Θεσσαλονίκη

Ή από πότε είναι εγκατεστημένη ή οικογένεια Τάττη στην Θεσσαλονίκη; Είναι ένα ερώτημα που δημιουργεί κάποιο προβληματισμό. Κι αυτό, γιατί ή προφορική παράδοση και οι συγγραφείς⁴, με βάση τα προεπαναστα-

1. Κων. Τάττη, Τό 1821 έν Θεσσαλονίκη. Ποιοι οι πρώτοι ήρωες και μάρτυρες, κατά μεταφορά Άγγ. Μεταλλινού, Ή παλαιά Θεσσαλονίκη, εικονογραφημένη, Θεσσαλονίκη 1939, 25, Άν. Θεοδωρίδου, 37, 75, Ίω. Μέλφου, άρθρο στη «Μακεδονία» 26-12-1930, που μιλούν σαφώς ότι ο Κων. Τάττης αναδέχθηκε τό έργο της μύησης στην Φιλική Έταιρεία νέων μελών στην Δυτική Μακεδονία και αφού εκπλήρωσε την αποστολή του, προφανώς με επιτυχία, τό συνέχισε στην Άνατολική για «νά τεθή επί κεφαλής του άγώνος μετά την έκρηξιν της επαναστάσεως» σ' αυτήν την περιφέρεια (Θεοδωρίδου, τό ίδιο).

2. Παράλληλα με την προφορική παράδοση, ό Ά. Θεοδωρίδης, 73, 75, στηριζόμενος στο άρχειο της οικογένειας Τάττη, όπως υποστηρίζει, εκθέτει ότι ο Κων. Τάττης μυήθηκε φιλικός από τον Ίωάννη Κανταντζόγλου, χωρίς να καθορίζει άν πρόκειται για τον συνώνυμο γιό του Γούτα ή του Πούλιου (βλ. πιο κάτω σ. 78-79). Αυτό τό τελευταίο, δηλ. την μύηση από σταλμένους από την Όδησσό φιλικούς, επιβεβαιώνει και ό έγγονός του δικηγόρος-ιστορικός Κων. Τάττης, στο άρθρο του (βλ. προηγ. σημ.). Μεγάλη διαφορά δέν παρουσιάζει και ό συλλογισμός του Βασδραβέλλη, Οι Μακεδόνες, γ' έκδ., 71, ότι κατηχητής του πρέπει να είναι ό Γιάννης Φαρμάκης. Επίσης Βακαλόπουλου, Ίστορία, τ. 5, 468, και Θεσσαλονίκη, 300.

3. Βλ. τό άρθρο Ίω. Βασδραβέλλη, στο ήμερολόγιο «Ό Φάρος της Βορ. Έλλάδος», 1939, 51 συν., και του ίδιου, Οι Μακεδόνες, γ' έκδ., 71' επίσης Άπ. Βακαλόπουλου, Ίστορία της Θεσσαλονίκης, 300.

4. Έτσι ό (έγγονός του) Κων. Στ. Τάττης, ό.π., 27 (Α. Τσιώμου-Μεταλλινού), γράφει ότι ό πάππος του διασώθηκε από διωγμό του Άλή Πασά και εγκαταστά-

τικά γεγονότα και την οποία δράση του Κων. Τάττη στην Φ. Ε., προϋποθέτουν άσφαλώς ότι ήταν εγκατεστημένος μόνιμα στην Θεσσαλονίκη. Ή πόλη της Θεσσαλονίκης αποτελούσε τὸ κέντρο τῆς δράσης καὶ τῆς ἐξόρμησης τῶν φιλικῶν πρὸς τὶς περιοχὲς τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου καὶ ὅπου ἄλλου. Κατὰ συνέπεια ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ θὰ ἐξορμούσε καὶ ὁ Κ. Τάττης, ὡς κάτοικός της, γιὰ τὰ ταξίδια καὶ τὶς ἐπικοινωνίες του. Αὐτὲς βέβαια οἱ ὑποθέσεις ἔχουν μιὰ σωστὴ θεμελίωση, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνῃ ἐναρμόνιση μὲ τὶς ἀναγραφὲς τοῦ «βιβλιαρίου», ἰδίως μὲ τὴν σελίδα 1, γιὰτὶ ἀφήνουν ὀρισμένα κενὰ ἢ καὶ περιέχουν ἀντιθέσεις. Ἔτσι σ’ αὐτὴ ἀναγράφεται ὅτι ὁ Κων. Τάττης νυμφεύθηκε τὴν Αἰκατερίνη στίς 26-2-1815, ὅτι στίς 7-3-1819 πληγώθηκε στὸν Αὐλὸν τυχαιά, ὅτι στίς 4-1-1821 γεννήθηκε ὁ μεγάλυτερος γιὸς του Ἰωάννης (ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου Κων. Τάττη, δηλαδὴ), ὅτι στίς 8-5-1821 φυλακίσθηκε στίς Σέρρες, ὅτι στίς 3-2-1825 γεννήθηκε ὁ μικρότερος γιὸς του Στέφανος, ὅτι στίς 30-10-1825 ἀναχώρησε ὅλη ἡ οἰκογένεια ἀπὸ τὸ Βυθκούκι, ὅτι στίς 6-7-1826 πέθανε ἡ γυναῖκα του Αἰκατερίνη στὸ Μεγάροβο καὶ ὅτι ξαναπαντρεύθηκε στίς 16-10-1826 μὲ μιὰ «Ζωῖτσα», πὺν πέθανε στίς 27-9-1829. Ὅτι ὁ Κων. Τάττης στίς 29-9-1829 (ἂν δὲν εἶναι λάθος οἱ ἀριθμοί), δηλαδὴ σὲ 2...μέρες ἔκαμε! 3ο γάμο μὲ ἄλλη πὺν ὀνομαζόταν πάλι Ζωῖτσα, ὅτι στίς 4-1-1831 πέθανε ἡ μητέρα του Ἑλένη καὶ στίς 6-4-1832 πέθανε καὶ ἡ τρίτη γυναῖκα του Ζωῖτσα. Ἰσως ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ αὐτὰ πλῆγματα ἐπηρεασμένος ἀποφάσισε τελικὰ σὲ λίγους μῆνες, κάπου 5, δηλ στίς 16-9-1832, νὰ μετακινήθῃ οἰκογενειακὰ στὴν Θεσσαλονίκη («ἐποικήσαμε εἰς Θεσσαλονίκη», ἀναγράφεται).

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀναγραφὴ στὸ βιβλίον, ἡ ἐγκατάσταση, ἡ τυπικὴ καὶ ὀριστικὴ, τῆς οἰκογένειας Κων. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη ἔγινε τὸν Σεπτέμβριον 1832. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἡ οἰκογένεια ἐξακολουθοῦσε νὰ διαμένει στὸ Βυθκούκι μέχρι τὶς 30-10-1825, γιὰτὶ ἡ καταχώριση στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίον» τῆς φράσης «1825, 30 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησε ὅλη ἡ οἰκογένεια, ἀπὸ τὸ Βυθκούκι» ἀποβλέπει στὸ νὰ τονίσει ὅτι μετακινήθηκε ὅλη ἡ οἰκογένεια σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὰ μέχρι τότε ὀτομικὰ ταξίδια τοῦ

θηκε στὴν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ 1810 ὡς ἔμπορος καπνῶν καὶ ταμπάκου. Γιὰ τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς (γενικότερα ὁμῶς κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770 καὶ ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ, 1810) τῶν Ἑλλήνων πὺν κατοικοῦσαν στὴν Νότια καὶ Βόρεια Ἡπειρο, ἰδίως στὸ Βυθκούκι, καὶ γιὰ τὴν ἐγκατάστασή τους στὸ Μεγάροβο καὶ Τύρνοβο, βλ. τὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ καθ. Σ τ ε φ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, *Ecoles et Associations greques dans la Macédoine du Nord, durant le dernier siècle de la domination turque*, («Balkan Studies», 1962 (ἀνάτυπο), ἰδίως σ. 408 κ.έ., 423-4. Γιὰ τὸν χρόνον ἐγκατάστασής του στὴν Θεσσαλονίκη στὰ 1815 καὶ γιὰ ἐμπόριο καπνοῦ ἀναγράφει καὶ ὁ Ἀ. Θ ε ο δ ω ρ ῖ δ η ς, 75, στηριζόμενος στὰ ἀρχεῖα τῶν οἰκογ. (γυμνασιάρχῃ) Ἰω. Μέλφου καὶ Κ. Τάττη. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Κ. Μ ο σ κ ῶ φ, Θεσσαλονίκη, 1700-1912 κ.λ., 99, γιὰ ἐγκατάσταση ἀπὸ τὰ 1810.

Κων. Τάττη για έμποριο, δραστηριότητες Φιλικής 'Εταιρείας κ.ά. 'Αλλά ποιά εΐταν ή οικογένειά του; 'Ο πατέρας του Παναγιώτης, κατά προγενέστερη άναγραφή, πέθανε στις 3-12-1799, ό άδελφός του Χρήστος πέθανε επίσης στις 7-2-1810 και ό γάμος του Κων. Τάττη με την Αϊκατερίνη έγινε στις 26-2-1815. 'Ο πρώτος γιός του 'Ιωάννης γεννήθηκε στις 4-1-1821 και ό δεύτερος (ό Στέφανος δηλ.) στις 3-2-1825 και όλα αυτά προϋποτίθεται έγιναν στο Βυθκούκι, σύμφωνα με τις άναγραφές του «βιβλίου». Κατά συνέπεια ή οικογένεια άποτελούνταν, όταν εΐταν έγκατεστημένη στο Βυθκούκι, από τον ίδιο, την γυναίκα του Αϊκατερίνη, τὰ δύο του παιδιά και την μητέρα του 'Ελένη, που πέθανε στις 4-1-1831.

'Ερώτημα όμως ύπάρχει για τὸ πὸυ μετέφερε την οικογένειά του ό Κων. Τάττης, φεύγοντας από τὸ Βυθκούκι στις 30-10-1825, αφού, κατά την μεταγενέστερη «άναγραφή», ή έγκατάστασή του στην Θεσσαλονίκη έγινε στις 16-9-1832. Στο ένδιάμεσο αυτό διάστημα (δηλ. 1825-1832) φαίνεται ότι διέμενε στο Μεγάροβο¹, μιὰ κωμόπολη με μεγάλη ανάπτυξη και πολλούς "Ελληνες, κυρίως Βλάχους, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα δυτικά του Μοναστηρίου, στην νότια Σερβία, σὲ ύψόμετρο 1.000 μ. περίπου, στους πρόποδες του Βαρνούντα (Περιστέρη). Γιατί μόνον έτσι εξηγείται και ή άναγραφή ότι ή μητέρα του Αϊκατερίνη πέθανε στις 6-7-1826 μέσα στο Μεγάροβο. Και όπως ήδη σημείωσα πριν, ίσως και τὰ οικογενειακά πλήγματα και οί πρόσφατες ταλαιπωρίες του (σύλληψη-φυλάκισή του-βασανισμοί) συνετέλεσαν στο νὰ πάρει αυτήν την άπόφαση.

Νυμφεύθηκε ό Κων. Τάττης κόρη Κανταντζόγλου;

'Απορία ακόμα ύπάρχει αν ό Κων. Τάττης με τον πρώτο του γάμο στὰ 1815 πήρε γυναίκα του την κόρη του Κανταντζόγλου, ή σε έναν από τους δύο μεταγενέστερους γάμους, στὰ 1826 (β' γάμος) και 1829 (γ' γάμος) με τὸ δνομα Ζωΐτσα και στις δύο αυτές περιπτώσεις.

Στὸ «βιβλιάριο» δὲν προσδιορίζεται τὸ γένος καμιας από τις 3 διαδο-

1. Κέντρο 'Ελλήνων Βλάχων τὸ Μεγάροβο, όπως και ή περιοχή του (Ρέσνα, Μοναστήρι, 'Αχρίδα) πρόσφερε πολλά στους εθνικούς άγῶνες κατά τους τελευταίους δύο αΐδνες και άποτελούσε πραγματικό κάστρο του 'Ελληνισμού· πρβλ. και Τ η λ. 'Α γ γ έ λ ο υ, Μεγάροβον και Τύρνοβον, δύο ελληνικά φρούρια της πόλεως Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκη 1954, 34 κ.έ., και γενικότερα την πιο πάνω μελέτη του καθ. Σ τ ε φ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ecoles et Associations greques (άνάτυπο), ίδίως σ. 408 συν., 423-4. 'Επίσης για την ανάπτυξη του Μεγάροβου, στὰ μεταγενέστερα όμως χρόνια, βλ. Κ. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, 'Ο Βόρειος 'Ελληνισμός (1878-1894), 298-9, όπου μνεία για την ίδρυση του πρώτου ελληνικού σχολείου (1845), παρθεναγωγείου (1864) και νηπιαγωγείου (1873). Για την Ρέσνα βλ. του καθ. Χ α ρ α λ. Π α π α σ τ α θ η, Οί 'Ελληνες της Ρέσνας κατά τὰς άρχάς του 20ού αΐδνος, «Μακεδονικά» 14(1974) και αὐτοτελώς (1974).

χικά γυναῖκες ποὺ πῆρε, οὐτε ἂν εἶταν κάποια κόρη Κανταντζόγλου καὶ ποιοῦ, ὅπως τὸ θέλει ἡ παράδοση. Ἄν ἡ πρώτη γυναῖκα τοῦ Αἰκατερίνη εἶταν κόρη Κανταντζόγλου, ὑποτίθεται ὅτι ὡς γαμβρὸς ὁ Κων. Τάττης θὰ ἐγκαθιστόταν στὴν Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ καὶ οἰκονομικά εὐρωστος εἶταν καὶ ὁ πεθερὸς τοῦ δὲν θὰ ἤθελε νὰ στερηθεῖ τὴν μονάκριβη κόρη τοῦ. Ἄν ὅμως εἶταν γυναῖκα τοῦ κάποια ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες ποὺ φαίνεται πιὸ πιθανό, δὲν ἀναφέρεται πουθενά. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Κων. Τάττης στὰ κρίσιμα 5-6 προεπαναστατικὰ χρόνια καὶ ἀκόμα τὸν Μάιο 1821 δὲν εἶχε ὀριστικά καὶ μόνιμα ἐγκατασταθεῖ στὴν Θεσσαλονίκη ἢ τουλάχιστον δὲν φαίνεται οὔτε προκύπτει κάτι τέτοιο. Ἀσφαλῶς θὰ εἶχε πραγματοποιήσει τὴν γνωριμία τοῦ με τὸν Ἰω. Κανταντζόγλου καὶ τοὺς ἄλλους τῆς οἰκογένειας στὰ χρόνια αὐτὰ ἀπὸ τὶς κοινὲς δραστηριότητες στο ἔργο τῆς Φ.Ε. καὶ ὅταν ἀργότερα χήρεψε (1826), νυμφεύθηκε στὸν β' ἢ γ' γάμο τοῦ μιᾶ κόρης Κανταντζόγλου.

Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση τὰ παιδιὰ τοῦ (Ἰωάννης καὶ Στέφανος), ποὺ ἀπέκτησε ἀπὸ τὸν α' γάμο τοῦ, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, δὲν εἶταν ἐξ αἵματος κατιόντες κατευθεῖαν γραμμὴ τῆς κόρης Κανταντζόγλου, ἀλλὰ πρόγονοί της.

Τώρα, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ «ἱκανοποιηθεῖ» καὶ ἡ κοινὴ φήμη ὅτι ὁ Κων. Τάττης πῆρε γιὰ γυναῖκα τοῦ κόρη Κανταντζόγλου, πρέπει νὰ δεχθεῖ κανεὶς μὲ βάση τὸ γενεαλογικὸ δένδρο τῆς οἰκογ. Κανταντζόγλου, ὅπως ἀναλῦει ὁ Γ. Στρογιόγλου¹, ὅτι ἀποκλείεται ἄμεση συγγένεια τοῦ Κ. Τάττη με τὸν «ἄρχοντα», ὅπως ἀποκαλοῦνταν, Ἰωάννη Γ. Κανταντζόγλου (1740;-1819) ἢ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Μερκούρη, ποὺ πέθανε λίγο νωρίτερα, καὶ τὸν γιό τοῦ Λύσανδρο (1811-1885), τὸν διαπρεπῆ Θεσσαλονικέα ἀρχιτέκτονα², γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ τὶς ἡλικίες, ποὺ δὲν ταιριάζουν, δὲν εἶχαν «μονάκριβη κόρη», ὅπως θέλει ἡ παράδοση³.

1. Βλ. τὸ ἔργο ποὺ ἀναφέρθηκε πρὶν, Γ. Σ τ ρ ο γ ι ό γ λ ο υ, Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ πατριαρχικὴ μονὴ τῶν Βλατάδων, Θεσσαλονίκη 1971, ἰδίως 272-277.

2. Γιὰ αὐτοὺς μὲ ἀρκετὲς λεπτομέρειες, βλ. τὸ πιὸ πάνω σημειούμενο ἔργο τοῦ Γ. Σ τ ρ ο γ ι ό γ λ ο υ, 275-277.

3. Ὁ Ἰωάννης Γ. Κανταντζόγλου εἶχε τρεῖς θυγατέρες, παντρεμένες: ἡ 1η μὲ τὸν Σπανδωνῆ-Βασματζῆ, ἡ 2η μὲ τὸν Χαρίση καὶ ἡ 3η μὲ τὸν Τζών Φρ. Ἀβοττ, ἐνῶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μερκούρη εἶχε (ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ Φανή ἢ Θεοφανῶ Δεβερνιέρ) μιὰ κόρη καὶ ἓνα γιό, τὸν Λύσανδρο, ποὺ ἔφυγαν, σχεδὸν μικροὶ στὴν Γαλλία λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἐπανάστασης (Σ τ ρ ο γ ι ό γ λ ο υ, 277, καὶ Ἀ λ έ ξ. Λ α υ ρ ι ώ τ η, Ἀθῶς, 41, μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν Μονῶν, Ἰ ω. Μ α μ α λ ά κ η, Τὸ Ἅγιον Ὅρος διὰ μέσου τῶν αἰώων, Θεσσαλονίκη 1971, 296, 334). Ὁ Μ ά ν ο ς Β α τ ά λ α ς, στο λήμμα «Κανταντζόγλου» στὴν «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖᾳ "Πυρσός"» (1932), τ. ΙΔ', 153, γράφει ὅτι ἡ μητέρα καὶ τὰ δύο παιδιὰ διασώθηκαν στὴν Γαλλία, ἀποφεύγοντας τὶς βαρβαρότητες τοῦ

Τὸ μόνο πιθανὸ ποὺ μένει, ἂν ἔγινε τέτοιος γάμος, εἶναι νὰ νυμφεύθη-
κε ὁ Κων. Τάττης μὲ κάποια κόρη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἰωάννου Γ.
Καυταντζόγλου, ὅπως μὲ κόρη τῶν εξαδελφῶν του Νικόλα Καυταντζόγλου,
τοῦ Τσίτση Νάνου Καυταντζόγλου, τοῦ Δημητρίου Καυταντζόγλου ἢ τοῦ
Ἰωάννου Πούλιου Καυταντζόγλου¹, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁμως δὲν φαίνεται
νὰ ὑπάρχουν πληρέστερα στοιχεῖα. Ἴσως ὁμως ἡ συνωνυμία μὲ αὐτὸν τὸν
τελευταῖο (δηλ. τὸν Ἰωάννη Πούλιου Καυταντζόγλου), ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πα-
τρῶνυμο, νὰ δίνει πῶς μεγάλη πιθανότητα στὴν κόρη αὐτοῦ (ἂν βέβαια
εἶχε)².

Χρόνος ἐγκατάστασης στὴ Θεσσαλονίκη

Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἐκτέθηκαν ἀμέσως πρὶν, ἐρχόμαστε στὰ
τελευταῖα προεπαναστατικὰ χρόνια, προσπαθώντας νὰ ἐκτιμήσουμε τὰ
στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει ἡ παράδοση γιὰ ἐγκατάσταση τοῦ Κων. Τάττη στὴν
Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1815 καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὸ 1810, σὲ σχέση μὲ τὰ ἀναγρα-
φόμενα στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίον» ὅτι στὶς 30-10-1825 ἀναχώρησε ὅλη ἡ
οἰκογένεια ἀπὸ τὸ Βυθκούκι (χωρὶς νὰ καθορίζεται ποῖος εἶναι ὁ προορι-
σμός της) καὶ ὅτι στὶς 6-7-1826 πέθανε ἡ α' γυναῖκα του Αἰκατερίνη, μὲ το-
νισμὸ τὸν τόπο θανάτου, τὸ Μεγάροβο.

Ἀπὸ τὴν ἀντιπαράθεσή τους δὲν φαίνεται, ὅπως σημείωσα, νὰ ὑπῆρχε
ὀριστική καὶ μόνιμη ἐγκατάσταση τοῦ Κ. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη πρὶν
ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Δὲν ἀποκλείει ὁμως κανεὶς τὴν ἐδῶ προσωρινὴ δια-
μονή του, ποὺ θὰ εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ ἔχει γιὰ λόγους ἐμπορικοὺς καὶ
ἀργότερα γιὰ λόγους παροχῆς ὑπηρεσιῶν σιὸ ἔργο τῆς Φ.Ε., ἀφοῦ οἱ περισ-
σότερες μετακινήσεις του ἀπὸ τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Δυτικὴ πρὸς τὴν Ἀνα-
τολικὴ Μακεδονία θὰ ἔπρεπε μάλλον νὰ γίνονταν μέσφ τῆς Θεσσαλονί-
κης. Ἀλλωστε, ὅπως εἶπα, ἡ ἀναγραφή στὸ «βιβλίον» ὅτι ἡ ἐγκατάσταση
στὴν πόλη αὐτὴ ἔγινε στὶς 16-9-1832 εἶναι σαφὴς καὶ κατηγορηματικὴ καὶ

Μαῖου 1821 καὶ ὅτι ὁ Λυσάνδρος ἦταν ἐγγονὸς τοῦ Ἰωάννου, ἐνὼ τὸ σωστὸ εἶναι ἀνεπιβί-
του (βλ. Σ τ ο γ ι ὁ γ λ ο υ, 276, Μ α μ α λ ά κ η, 334). Εἶχε πάντως δύο γιούς, τὸν Λυσί-
μαχο καὶ Ἰωάννη καὶ μία κόρη, τὴν Ἑλένη, παντρεμένη μὲ τὸν Σόλωνα Χρ. Ζωγράφου.

1. Βλ. Σ τ ο γ ι ὁ γ λ ο υ, 277.

2. Ἐνδεχόμενα νὰ δημιουργήθηκε ἡ σχετικὴ φήμη γιὰ τὸν γάμο μὲ κόρη τοῦ Ἰωάννου
(Γουτά) Καυταντζόγλου ἀπὸ σύγχυση πρὸς τὸν ἐξαδελφὸ του Ἰωάννη Πούλιου Καυ-
ταντζόγλου (ὁ Ἄ. Θεοδωρίδης, 75, στηριγμένος στὶς σημειώσεις τοῦ γυμν. Ἰω. Μέλ-
φου, τὸ ἴδιο, καὶ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογ. Τάττη δὲν ἀναγράφει πατρῶνυμο, ἐνὼ ὁ (ἐγγονὸς)
Κ. Τάττης, τὸ ἴδιο, 27, μιλάει ἀόριστα (ὅτι «...εἶχε σύζυγον τὴν κόρη τοῦ Καυταντζό-
γλου Μεγάλου Εὐεργέτου»). Μάλλον φαίνεται πιθανὸς γάμος μὲ κόρη τοῦ τελευταίου
αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Ἰωάννου Πούλιου Καυταντζόγλου, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν βέβαια θετικότερα
στοιχεῖα.

δὲν ἀφήνει περιθώρια παρερμηνείας. Μάλλον φαίνονται ἀληθινὲς οἱ κατὰ τὴν παράδοση μετακινήσεις του, ἀπὸ τὸ 1810 ἢ 1815, γιὰ νὰ ἀποφύγει διωγμούς τοῦ Ἑλίου Πασᾶ καὶ ληστρικῶν συμμοριῶν, καθὼς καὶ οἱ παροδικὲς παραμονές του στὴν Θεσσαλονίκη μέχρι νὰ περάσει ἡ θύελλα¹. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἔγινε καὶ ὀριστικὴ φυγὴ ἀπὸ τὸ Βυθκούκι στὰ 1810 ἢ καὶ 1815 καὶ ἄμεση ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς χρονιὲς αὐτές. Τὸ «βιβλίον» στὶς ἀναγραφές του καθορίζει μὲ σαφήνεια ἀποχώρηση ἀπὸ τὸ Βυθκούκι ὅλης τῆς οἰκογένειας, ὅπως ἤδη σημείωσα, τὸ 1825 καὶ ἀπ' ἐκεῖ διαμονὴ στὸ Μεγάροβο, ὅπου καὶ ἀναγράφεται ὅτι πέθανε ἡ μητέρα του (1826). Στὴν Θεσσαλονίκη ἐγκαθίσταται ὅλη ἡ οἰκογένεια τὸ 1832. Προφανῶς μέχρι τότε μετὰ τὴν πρόσκαιρη φυγὴ τοῦ 1810 ἢ 1815 θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐπιστρέφει, ἐφόσον τὸ ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις, στὸ Βυθκούκι (ἀ' γάμος-ἐγκυμοσύνη γυναικας του) καὶ ὅταν ἐρχόταν στὴν Θεσσαλονίκη θὰ ἔμεινε πότε πότε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ φίλου τοῦ Ἰωάννη Γ. Κανταντζόγλου ἢ τῶν συγγενῶν τοῦ ἢ θὰ φιλοξενοῦνταν, κατὰ διαστήματα καὶ διαδοχικὰ ἀπὸ φίλους του, συνεργάτες κ.λ. Γιατὶ ἡ χρονιά τουλάχιστο 1815 ταυτίζεται μὲ τὸν ἀ' γάμο του, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα μεταφέρει ἡ προφορικὴ παράδοση γιὰ ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη, ὕστερα ἀπὸ διωγμούς στὴν παλιὰ πατρίδα του. Ἔτσι τὰ πιὸ πάνω βρίσκονται μεταξύ τους σὲ ἀρμονία, μὲ κατάληξη τὴν ἀρχικὰ προσωρινὴ διαμονὴ τοῦ στὴν Θεσσαλονίκη, καὶ παράλληλα, συνεχεῖς διακινήσεις του καὶ ταξίδια μὲ κέντρο αὐτὴ τὴν πόλη, ὅσπου ἐπακολουθεῖ ἡ ἐκρηξὴ τῆς Ἑπανάστασης.

Αἱματηρὰ γεγονότα στὴν Θεσσαλονίκη καὶ Σέρρες (Μάιος 1821)

Εἰδικὰ γιὰ τὰ αἱματηρὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου 1821 στὸ «βιβλιάριον» ὑπάρχει ἡ λιτὴ μόνον ἀναγραφὴ: «1821, 8 Μαΐου ἐφυλακίσθη ὁ πατὴρ μου εἰς Σέρρας», δηλαδὴ ὁ Κων. Τάττης, πατέρας τοῦ Στεφάνου, ποὺ συνέχισε νὰ κρατεῖ, ὅπως εἶπαμε πρὶν, πολὺ ἀργότερα τὸ σημειωματάριο-βιβλίον, ἀρχικὰ ἀπὸ ἀντιγραφὴ ἀπὸ τὸ «πατρικὸ τοῦ βιβλίου» καὶ στὴν συνέχεια ἀπὸ δικές του οἰκογενειακὲς βασικὰ ἐμπειρίες.

1. Βλ. καὶ Βακαλόπουλου, Ἱστορία, τ. 5, 464, γιὰ τὶς μετακινήσεις Ἑλλήνων μετὰ τὴν συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) πρὸς Μοναστήρι, Θεσσαλονίκη κ.λ. καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα εἰδηση τοῦ Γάλλου προξένου στὴν Θεσσαλονικὴ Clairambaut (σὲ ἀναφορὰ τοῦ τῆς 24-6-1810) «γιὰ πυκνὴ μετανάστευση ὑπηκόων τοῦ Ἑλίου» πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη καὶ περιοχὴ. Ἐπίσης καὶ τὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ Στεφ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα κ.λ., 144, καὶ Γ. Κίτσα, Μεγάροβον, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν», Ἀθῆναι 1910, 23, 241, ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸν ἐποικισμὸ πολλῶν Ἑλλήνων στὸ Μεγάροβο καὶ Τύρνοβο ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ «Καζᾶ τῆς Κολωνίας» καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ Βυθκούκι, ἀποφεύγοντας τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκαλβανῶν.

Ἡ ἡμερομηνία αὐτή, 8-5-1821, καὶ ὁ προσδιοριστικὸς τόπος «Σέρραι», ταυτίζονται ἀπόλυτα μὲ τὰ γνωστὰ συμβάντα τῆς πόλης αὐτῆς, ὅπως τὰ ἐκθέτει ὁ Κωνσταντῖνος Κασομούλης, φιλικὸς τοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ πατέρας τοῦ ἀγωνιστῆ τοῦ 1821 Νικολάου Κασομούλη, καὶ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν¹.

Μᾶς δημιουργεῖ ὁμως ὀρισμένες δυσκολίες ὁ συσχετισμὸς τους μὲ τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου-Ἰουλίου 1821, ποὺ διαδραματίσθηκαν στὴν Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα μὲ ὅσα σημείωσα πρὶν, ὑπάρχουν συγκεχυμένες πληροφορίες γιὰ τὴν συμμετοχή, σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη². Τὰ πρῶτα αὐτὰ συμβάντα τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως παρουσιάζονται ἡμερολογιακὰ (18-5-1821), ἐπακολουθοῦν στὰ γεγονότα τῶν Σερρών (8-5-1821).

Ἔτσι οἱ ἡμερομηνίες, ὅπως ἐπίσημα καὶ παραδοσιακὰ ἔχουν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀναγραφὴ τοῦ «βιβλίου», ὑποχρεώνουν νὰ δεχθεῖμε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης, ποὺ βρισκόταν στὶς ἀρχὲς Μαΐου 1821 στὶς Σέρρες καὶ τὴν περιοχὴ τους γιὰ τὶς γνωστὲς δραστηριότητές του (ἐμπόριο-ἐπικοινωνίες γιὰ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία) συνελήφθηκε ἐκεῖ στὶς 8 τοῦ μήνα μὲ ὅλους τοὺς πρκατευτάδες καὶ τοὺς προκρίτους, συνολικὰ 150 περίπου πρόσωπα, καθὼς καὶ μὲ τὸν μητροπολίτη Χρύσανθο³, καὶ ρίχθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στὴν φυλακή. Ἐπακολουθοῦν σὲ λίγες μέρες (18 Μαΐου) στὴν Θεσσαλονίκη οἱ δολοφονίες τῶν ἀθῶων ὁμήρων ἀπὸ τὸν Γιουσούφ Πασά, ὅταν πληροφορήθηκε τὰ γεγονότα τοῦ Πολυγύρου⁴, καὶ παράλληλα οἱ συλλήψεις καὶ φυλακίσεις τῶν προκρίτων Μπαλάνου, Μενεξέ, Κυδωνιάτη κ.λ., τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου, ποὺ ἦταν τοποτηρητῆς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, καὶ ὅλων τῶν ἄλλων.

Ἀπὸ καταλόγους φιλικῶν ποὺ εἶχαν ἤδη περιέλθει σὲ χέρια τῶν Τούρκων ἀποκαλύφθηκε ἡ ὅλη δράση τοῦ ἱερέα Ἀνανία Μαρκοπούλου καὶ τῶν συνεργατῶν του⁵ στὴν Θεσσαλονίκη. Ἴσως στοὺς καταλόγους αὐτοὺς ἢ σὲ σχετικὰ ἄλλα ἔγγραφα, παρὰ τὶς συνωμοτικὲς προφυλάξεις, νὰ ἀναφερόταν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κων. Τάττη⁶. Αὐτὸ βέβαια εἶναι μιὰ ὑπόθεση ποὺ ἐξηγεῖ τὴν σύλληψή του στὶς Σέρρες, μὲ βάση καταγγελίες καὶ ἔγγραφα. Ἐκτός

1. Νικ. Κασομούλης, Στρατ. Ἐνθυμήματα, τ. 1, 134 συν., Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 470-471. Γιὰ τὴν προφορικὴ παράδοση βλ. Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρών, 81-82.

2. Βλ. προηγούμενα, σ. 71, καὶ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρονται στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων 68-69.

3. Βακαλόπουλου, Ἱστορία, τ. 5, 470-471, Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, 122-3, Π. Πέννα, τὸ ἴδιο, 82 κ.ε., καὶ προηγ. σ. 71.

4. Βακαλοπούλου-Βασδραβέλλη, τὰ ἴδια.

5. Βακαλοπούλου, τ. 5, 468. Βασδραβέλλη, 126.

6. Πρβλ. Α. Θεοδωρίδου, 75.

ἂν ἡ σύλληψή του ἐκεῖ ἐγίνε συμπτωματικὰ μαζὶ με τοὺς ἄλλους Σερραῖους προκρίτους καὶ ἐμπόρους. Σημασία ἔχει ὅτι κατὰ τὴν παράδοση ζητήθηκε ἡ μεταγωγή του ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχὲς Θεσσαλονίκης ἐδῶ, στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου καὶ μετήχθη σύντομα καὶ ἐγκλείσθηκε στὶς φυλακὲς Ἑπταπυργίου γιὰ μεγάλο διάστημα, ἴσως γιὰ 3 χρόνια περίπου, καὶ ὑπέστη βασανισμούς¹. Κατὰ συνέπεια, ὅσο καὶ ἂν εἶναι παράδοξο, δὲν φαίνεται νὰ βρισκόταν στὴν Θεσσαλονίκη ὁ Κ. Τάττης, ὅπως δέχονται οἱ ἱστορικοί, κατὰ τὶς τραγικὲς ἐκεῖνες μέρες τοῦ Μαΐου 1821, καὶ μεταγενέστερα, τότε ποὺ διαπράττονταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς συνεργάτες τους ὑπερίγραπτα κακουργήματα εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι μετὰ τὴν σύλληψη καὶ τὴν φυλάκισή του στὶς Σέρρες (8 Μαΐου) καὶ ἀφοῦ ἤρθαν ἐκεῖ ἐν τῷ μεταξύ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα γιὰ τὴν μεταγωγή του στὴν Θεσσαλονίκη, δηλαδὴ σὲ λίγες μέρες ἢ ἑβδομάδες, μεταφέρθηκε στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ρίχθηκε στὶς φυλακὲς.

Σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη

Ὁ ἐγγονὸς του Κων. Στ. Τάττης στὸ σημειώμα του² γράφει, στηριζόμενος στὴν προφορικὴ παράδοση, ὅτι ὁ πάππος του ἀπεστάλη ἀπὸ τοὺς φιλικοὺς στὴν Ἀν. Μακεδονία, ὅπου συνελήφθηκε καὶ φυλακίσθηκε στὶς φυλακὲς Ἑπταπυργίου (Θεσσαλονίκη) γιὰ ἄρκετὸ διάστημα. Τὰ ἴδια σχεδὸν γράφει καὶ ὁ Ἀ. Θεοδορίδης, ἐπικαλούμενος σημειώσεις τοῦ γυμνασιάρχου Ἰω. Μέλφου καὶ τὸ ἀρχεῖο οἰκογένειας Τάττη³. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ φαίνεται πιθανότερη. Ἡ μεταγωγή του στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ὁ ἐγκλεισμός του στὶς φυλακὲς ἐγίνε στὶς μέρες τῶν τραγικῶν γεγονότων τῆς Θεσσαλονίκης (Μάιος-Ἰούλιος 1824). Ποιὰ περίοδο ἀκριβῶς δὲν μπορούμε τώρα, μετὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, νὰ ἐπισημάνουμε. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἦρθε καὶ δὲν μπορούσε νὰ ἔρθῃ σὲ καμιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία με τοὺς ἄλλους συλληφθέντες προκρίτους τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ τοὺς εἶχαν ρίξει στὰ ὑπόγεια τοῦ Κανλῆ Κουλε (Λευκοῦ Πύργου) ἢ καὶ τοῦ Κονακιοῦ (Διοικητηρίου)⁴,

1. Ὁ Α. Θεοδορίδης, 75, στηριζόμενος στὰ ἀρχεῖα τῶν οἰκογ. (γυμνασ.) Ἰω. Μέλφου καὶ Κ. Τάττη, ὁμολεῖ γιὰ ἐγκάθειρξή του γιὰ 5 χρόνια, γιὰ βασανισμοὺς καὶ ἥρωική ἀντίσταση στὶς πιέσεις γιὰ ὁμολογίε. Ἡ διάρκεια φυλάκισής του ἴσως εἶναι μεγάλη, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ὁ νεότερος γιὸς του, ὁ Στέφανος, ποὺ εἶναι γνήσιος ἐπίσημα γιὸς του, γεννήθηκε, κατὰ τὸ «βιβλίον», στὶς 3-2-1825. Κάπως ἔτσι, ἂν καὶ ἀόριστα, συμφωνεῖ καὶ ὁ ἐγγονὸς του Κων. Στ. Τάττης, στὸ ἴδιο, 25-26.

2. Βλ. Α. Μεταλλινού-Τσιώμου, Ἡ παλαιὰ Θεσσαλονίκη, 25.

3. Α. Θεοδορίδου, 75.

4. Βασικὴ πηγὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πρὶν πάντων συγγραφεῖς (σ. 68 καὶ συν.), ἡ προερχόμενη ἀπὸ τουρκικὴ πλευρὰ πληροφορία τοῦ μολλὰ Χαῖρουλλάχ στὲ ὁδοπορικὸ του (βλ. Α. Παπάζογλου, «Μακεδονικά» 1, 1940, 424).

ἀκριβῶς γιατί ὅλοι αὐτοὶ εἶταν φυλακισμένοι σ' αὐτὲς τὶς φυλακές, δηλ. σὲ διαφορετικές, ἐνῶ ὁ Κ. Τάττης καὶ ἴσως ἀκόμα μόνο ὁ Ἀντώνιος Χατζηνάνου, ποὺ ἐπονομάσθηκε Ἀγαθόνικος, εἶταν στὸ Ἑπταπύργιο. Ἔτσι ἴσως μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ μητροπολίτης Μελέτιος, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πρόκριτοι ἀκολούθησαν τότε τὴν ὁδὸ τῶν μαρτυρίων (18-5-1821), ἐπειδὴ δηλαδὴ βασανίσθηκαν καὶ κατακρουγγήθηκαν ἀρχικὰ οἱ ἐγκλειστοὶ τοῦ Λευκοῦ Πύργου, ὅπως καὶ ἀναμφισβήτητα οἱ ἄντχοι Θεσσαλονικεῖς ποὺ κλειίσθηκαν στὸν αὐλόγυρο καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου ἢ ὅσοι βρίσκονταν στοὺς δρόμους, πράγματα ποὺ εἶναι λεπτομερειακὰ γνωστά, ὅπως ἦδη σημείωσα¹. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς 200 περίπου ὁμήρους, τοὺς μισοὺς δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς κρατούμενους στὰ ὑπόγεια τοῦ Διοικητηρίου, ποὺ σκοτώθηκαν προηγουμένα ἐκεῖ². Ἔτσι φαίνεται γλύτωσαν, ιουλάχιστον στὶς μέρες αὐτὲς τῆς ἀρχικῆς φάσης τῆς τρομοκρατίας, ὅσοι φυλακίσθηκαν στὸ Ἑπταπύργιο καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὁ Κ. Τάττης καὶ ὁ Χ' Ἀντωνίου³. Πάντως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ νὰ παρατάθηκε ἡ φυλάκιση τοῦ Κ. Τάττη στὶς Σέρρες καὶ πέρα ἀπὸ τὸν Μάιο ἢ Ἰούνιο ἢ καὶ Ἰούλιο, πέρα δηλ. ἀπὸ τὰ γεγονότα, λόγφ καθυστερήσεως τῶν σχετικῶν ἐγγράφων καὶ ἡ μεταγωγή του στὴν Θεσσαλονίκη νὰ ἐγινε ὕστερα. Ἀκόμα, καὶ νὰ μὴ πραγματοποιήθηκε ποτέ, ἀλλὰ νὰ ἀπελευθερώθηκε ἀργότερα στὶς Σέρρες, ὅποτε καὶ δημιουργήθηκε ἡ σχετικὴ σύγχυση ποὺ διαμόρφωσε ἀόριστες φήμες γιὰ διαφυγὴ του στὶς Σέρρες.

Βέβαια γι' αὐτοὺς οἱ πηγὲς εἶναι συγκεχυμένες καὶ δὲν ξέρουμε ἀκόμα θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα ἂν ἡ τότε σωτηρία τους ὀφείλεται σὲ δωροδοκίες φυλάκων, ἢ ἰσχυρῶν, ὅπως θέλει ἡ παράδοση γιὰ τὸν δεῦτερο⁴ ἢ σὲ εὐεργετικὴ παρέμβαση σημεινόντων φίλων του γιὰ τὸν πρῶτο⁵.

Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, γιατί ὁ Κ. Τάττης, μετὰ τὴν ὀριστικὴ του ἐγκατάσταση στὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης (1832) καὶ συ-

1. Βλ. προηγουμένα, σ. 68 καὶ 72.

2. Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 472, τοῦ ἴδιου, Ἡ Θεσσαλονικὴ στὰ 1430 κ.λ., 34, Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἐκδ., 128, καὶ Ἀ. Παπάζογλου, Ἡ Θεσσαλονικὴ κατὰ τὸν Μάιο 1821, «Μακεδονικά» 1 (1940) 427, ποὺ διευκρινίζουν ὅτι κατακρουγγήθηκαν ἀπὸ τὸν Γιουσούφ οἱ μισοὶ περίπου ὁμηροὶ καὶ ὄχι ὅλοι τους, ὅπως ἀρχικὰ πιστευόταν (βλ. Γ. Συμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, 173, 187).

3. Βλ. Α. Θεοδορίδου, 75, καὶ Κ. Τάττη, 25 (Α. Τσιώμου-Μεταλλίου).

4. Μὲ ἐπέμβαση τοῦ Ἀλατίνη, Μπενβένιστε καὶ τοῦ «Σαράφ-Μπασή» τοῦ Σουλτᾶνου (βλ. (ἐγγονοῦ) Κ. Τάττη, τὸ ἴδιο, 25).

5. Τὸ ἴδιο, Κ. Τάττη, 25, καὶ Α. Θεοδορίδου, 75, ποὺ στηρίζεται σὲ σημειώσεις τοῦ γυμν. Ἰω. Μέλφου καὶ στὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογ. Τάττη.

γκεκριμένα στὶς 8-1-1832, ἔχοντας προφανῶς πολλὰ χρήματα, ἀγόρασε στὸ κέντρο τῆς ἀρκετὰ κτήματα, πολλὰ ἰδίως μαγαζιά (ποὺ ἀργότερα ἀρκετὰ ἀποτελέσαν τὴν «Στοὰ Τάττη»). Τὰ μαγαζιά αὐτὰ (στὴν ὁδὸ Ἱω. Δραγούμη, σήμερα, παλαιὰ Μ. Ἀλεξάνδρου) μάλιστα κήκεν στὴν φωτιά τοῦ Αὐγ. (29) 1839, ἀλλὰ καὶ πάλι ὁ Κων. Τάττης τὰ ἀνοικοδόμησε, ὅπως σαφέστατα καταγράφεται στὴν σχετικὴ καταχώριση στὸ «βιβλίον»¹.

Ἄν εἶχε διασκορπίσει λοιπὸν ὁ Κ. Τάττης ὅλη τὴν περιουσία του γιὰ δωροδοκίες καὶ ἐξαγορὲς γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν σωτηρία του, δὲν θὰ εἶχε τόσα χρήματα, γιὰ νὰ πληρώσει τὸ τίμημα τῶν ἀκινήτων ποὺ ἀγόρασε, οὔτε θὰ μποροῦσε νὰ τὰ ξαναποκτήσει σύντομα, στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια.

Ἄλλωστε, κατὰ τὴν παράδοση, ἔμεινε πολλὰ χρόνια φυλακισμένος καὶ βασανίσθηκε χωρὶς νὰ ἀποκαλύψει τίποτε σχετικὰ μὲ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ ἐθνικὸ της ἔργο².

Ἀποφυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποδεχθεῖ κανεὶς ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ὁ Κ. Τάττης δὲν διέφυγε οὔτε διασώθηκε μὲ ἐξαγορὲς στὶς Σέρρες, ὅπως ἀρχικὰ πιστεῦθηκε³, ἀλλὰ θὰ ἀποφυλακίσθηκε ὅταν ἦρθε τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» (δηλ. ὅταν πέρασε ἡ καταιγίδα καὶ ξεχάσθηκε κάπως τὸ θέμα—ἀν μποροῦσε ποτὲ νὰ ξεχασθεῖ—καὶ ἱκανοποιήθηκε κάπως τὸ ἐκδικητικὸ μένος τῶν τυράννων), ἴσως μὲ τὴν φιλικὴ παρέμβαση καὶ συνηγορία σημαινόντων Τούρκων ἢ καὶ Ἀλβανῶν, ὅπως θέλει ἡ παράδοση. Γιατὶ μετὰ τὸ «ξεθύμασμα» καὶ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ ἀποφυλάκιση δὲν θὰ δημιουργοῦσε τυχόν ἀντιδράσεις.

Μάλιστα αὐτὴ ἡ σκέψη ἐνισχύεται ἀπὸ τὶς εἰδήσεις ὅτι μετὰ τὴν καταστροφή καὶ τὴν ἐρήμωση τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Χαλκιδικῆς καὶ Νάουσας, καὶ ἀφοῦ πέρασε λίγος χρόνος ὁ σουλτάνος μὲ πρόσταγμά του καλοῦσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐπανεέλθουν στὴν εἰρηνικὴ τους ζωὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶχαν τίποτε νὰ φοβηθοῦν πιά⁴. Καὶ ὁ Κ. Τάττης, σύμφωνα μὲ τὶς καταχωρίσεις του βιβλίου του, ὅπως ἐξήγησα, θὰ πρέπει μετὰ τὴν ἀποφυλάκισή

1. Ἡ φωτιά αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης (1893), ὅπως καὶ ἄλλη, μεταγενέστερη, στὶς 18 Νοεμβ. 1869, δὲν βλέπω νὰ ἀναγράφεται στὸ ὥραϊο βιβλίον τοῦ Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 313.

2. Ἀ. Θεοδωρίδου, τὸ ἴδιο, 75.

3. Π.χ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἐκδ., 127-8, καὶ τοὺς πρὸ πάντων συγγραφεῖς.

4. Ἐτσι γιὰ τὴν γενικὴ ἀμνηστία τῶν Ἀγιορειτῶν κ.λ., ὁ σουλτάνος ἐβγάλε σχετικὴ διαταγὴ στὶς 7-2-1822 πρὸς τὸν Ἐμποῦ-Λουμποῦτ (πρβλ. γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἐγγραφα Ἀγίου Ὁρους, 1821-1832, Ἀθήναι 1966, 62-67).

του να ξαναπήγε στο Βυθκούκι (κατά τούς υπολογισμούς μου γύρω στο 1823 και τὸ ἀρ γ ὅ τ ε ρ ο ὡς τὸν Μάρτη-Ἀπρίλη 1824), ὅπου ἔπειτα γεννήθηκε ὁ νεότερος γιὸς του Στέφανος (3-2-1825) καὶ ὕστερα, σὲ λίγους μῆνες (30-10-1825) μετακινήθηκε οἰκογενειακὰ στὸ Μεγάροβο¹.

Τέλος ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης ἐμφανίζεται ὅτι πέθανε στὴν Θεσσαλονίκη στὶς 24-6-1864, δηλαδὴ ἀκριβῶς σὲ ἡλικία 77 χρονῶν, ἀφοῦ ἄσκησε μὲ ἐπιτυχία γιὰ πολλὰ χρόνια (καπν)-εμπόριο.

Αὐτὸ προκύπτει βασικὰ ἀπὸ τὶς ἀγορὲς κτημάτων, ποὺ πραγματοποιήθηκε λίγο μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του οἰκογενειακὰ στὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ Μεγάροβο (1-9-1832) καὶ τὶς δυνατότητές του νὰ τὰ ἀνοικοδομήσει πάλι, ἀμέσως μετὰ τὴν ὀλική καταστροφή τους ἀπὸ πυρκαϊὰ στὴν πόλη (29 Αὐγ. 1839), ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες καταγραφὲς στὸ σημειωματάριο (4-1-1834). Ἀκόμα καὶ ὁ «ἀρχοντικὸς» τρόπος διαβίωσης τῆς οἰκογένειάς του καὶ ἡ ἄνεση γιὰ ἐπιμελημένη ἀνατροφή καὶ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν του, ἐνισχύουν τὴν πιὸ πάνω ἄποψη.

Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανένα ἄλλο στοιχεῖο, γνωστὸ ὡς τώρα, ποὺ νὰ ἀποδεικνύει συμμετοχὴ του στὴν προαγωγή τῶν κοινοτικῶν συμφερόντων καὶ κοινωνικὴ δράση στὶς τελευταῖες 10ετίες πρὶν τὸν θάνατό του.

Ἴσως στὸ μέλλον ἡ ἔρευνα ἀνεύρει νέες πηγὲς ἢ ἀξιοποιήσει τέλεια ὁσες ὑπάρχουν, ὅποτε θὰ γίνεи καὶ ἡ κατάλληλη συμπλήρωση.

Ἐζῆσε ἁρμονικὰ καὶ ἡρεμα, δημιουργώντας ὅλες ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις γιὰ ἀνάδειξη τοῦ γιοῦ του, Στεφάνου Κ. Τάττη, καὶ τὴν προσφορά του στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία τοῦ 19ου αἰ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΣΕΡΕΜΕΤΗΣ

1. Καὶ αὐτὴ ἡ μετοίκηση εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν οἰκογενειακὴ παράδοση, ποὺ θέλει νὰ μετέφεραν τὸν γιὸ τους Στέφανο βρέφος ἢ «νῆπιο στὴν ἀγκαλιά», κατὰ μαρτυρίαν τῆς θείας μου (ἀδελφῆς τῆς μητέρας μου) κ. Μαρίας χήρας Ἀθανασίου Σερέφα, τὸ γένος Κωνσταντίνου καὶ Ἀννας Τάττη.

SUMMARY

Demetrios Seremetis, Constantine P. Tattis (1766-1864).

His diary book of C.P. Tattis was found recently among the belongings of his great grand-daughter, Kalliopi (Poppi) Seremetis (1894-1978). Her maiden name was Tattis as she was the daughter of Constantine Stephanos Tattis II, who died in 1925 and was the grand-son of C.P. Tattis.

The historical sources and material that came down to us verbally speak of C.P. Tattis and his activities in Salonica and its area as «philikos» (member of «Philiki Etaireia») during the prerevolutionary years (1818-1821). There has been, however, controversy regarding the fate of C.P.T. during the tragic events in Salonica following the outburst of the greek revolution in May 1821. The Turks then committed atrocities against many eldersmen and in general against the greek population. Many authors expressed the opinion that C.P.T. was among those hanged, together with prominent personalities in Salonica (Menexes, Balanos, Kydoniatis etc.). Others however wrote that C.P.Tattis escaped in the city of Serres by bribing his turkish jail guards.

The diary book mentioned above shows that C.P.T. made an entry in page 1 and specifies that he was arrested and imprisoned by the Turks in Serres on May 8, 1821. His son, Stephanos Constantine Tattis (1825-1910) continued to update the original diary of his father.

Thus while the slightly modified assumption that came to us verbally was confirmed, it is not clear the length of time that C.P. Tattis was jailed, neither whether he was transferred or not to the Salonica jail.

Crossed information from other sources in addition to the verbal material confirm his activities in the «Philiki Etaireia» as well as his perpetual movements in Macedonia and Epiros for the execution of his national mission. Moreover C.P.T. survived the events of the Greek Revolution and settled in Salonica with his family in 1832 where he died in 1864.

This piece of information resolves all the doubts whether C.P.T. was actually hanged together with the other prominent Greeks in Salonica in May 1821. It also clarifies his fate as well as his contributions to the National Struggle for Independence.